

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarına İlişkin Eğitim Durumlarının İncelenmesi: Durum Çalışması

DOI: 10.26466/opus.834524

*

Mustafa Yeler* – Gürbüz Ocak**

* Öğr.Gör., Burdur M. Akif Ersoy Üni. , Eğitim Fakültesi , Burdur/Türkiye

E-Posta: myeler@mehmeakif.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6558-2812](https://orcid.org/0000-0001-6558-2812)

** Prof. Dr. Afyon Kocatepe Üni. , Eğitim fakültesi , Afyonkarahisar/Türkiye

E-Posta: gurbuzocak1@gmail.com

ORCID: [0000-0001-8568-0364](https://orcid.org/0000-0001-8568-0364)

Öz

Bu çalışma 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Etkinlik Vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarına ilişkin öğretme-öğrenme sürecindeki etkinliklerin incelenmesi Burdur il merkezinde seçilen bir ortaokulda yapılmıştır. Bunun için nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli ve bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır. Araştırma sürecinde veriler her bir kazanım için ayrı düzenlenen ders gözlem formları, gözlemci anekdotları, yarı yapılandırılmış görüşme ve doküman analizi yoluyla toplanmıştır. Bu kapsamda gözlem formuyla elde edilen verilerin çözümlenmesinde gözlenen özelliklerin yeterli düzeylerine ilişkin puanların ortalamaları; gözlemci anekdotları ve görüşme ile toplanan verilerde betimsel analiz; ünitelendirilmiş yıllık planda ise doküman analizi kullanılmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucunda öğretme-öğrenme sürecinde öğretmenin ağırlıklı olarak düz anlatım ve soru cevap yöntemi kullandığı, çoğunlukla ders kitabına bağlı kaldığı, konulara ilişkin bazı bilgileri soru bankasından yazdığını, öğretim yöntem -teknik seçiminde kazanımların ve içeriğin özelliklerini dikkate almadığı, zaman yönetimi, iletişim-etkileşim becerilerinde sorunlar yaşadığı, ezberletme, yazdırma, tekrar ettirme ve test sorusu çözdürme vb. uygulamalara yer verdiği gözlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda öğretmen adayların ve öğretmenlerin sorumluluklarında olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarını en iyi şekilde uygulayabilecek mesleki bilgi beceri, tutum ve değerlere sahip olacak şekilde, yaşantıya dayalı etkinliklerle yetiştirilmesi, hizmet sürecinde de ihtiyaç duydukları çeşitli konularda desteklenmesi ve rehberlik edilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler öğretim programı, etkin vatandaşlık, öğretme-öğrenme süreci, öğretim materyali, program değerlendirme.

Investigation of Educational Situations Related to Effective Citizenship Learning Area Achievements in 5th Grade Social Studies Course: A Case Study

*

Abstract

This study aimed to examine educational situations concerning effective citizenship learning area achievements in 5th grade Social Studies Course. To this end, case study model and holistic design were used. Data were collected through course observation forms, observer anecdotes, semi-structured interviews, and document analysis organized separately for each objective. The average of the scores related to the proficiency levels of the observed features were used in analyzing the data obtained by the observation form. Descriptive analysis was carried out in the data collected through observer anecdotes and interviews. Finally, document analysis was applied in the unified annual plan. As a result of the analysis of the obtained data, it was observed that the teacher mainly used straight lecturing and question-answer technique, mostly depended on the textbook, get the students write some of the information (regarding the subjects) from question bank books. It was also revealed that the she did not take into account the characteristics of the objectives and the content in the selection of teaching methods and techniques, and she made use of memorization, dictation, repetition and getting the students to solve tests in her teaching. In line with these results, it was suggested that prospective teachers and teachers should be trained in life-based activities to have professional knowledge, skills, attitudes and values to apply Social Studies Curriculum in the best way, and support and guide them in various issues they need in the service process.

Keywords: *Social studies program, effective citizenship, teaching-learning process teaching material, curriculum evaluation.*

Giriş

Tüm dünyada eğitim sistemlerinin en temel işlevlerinden biri de kültürel aktarım yoluyla hem bireyin topluma uyumu sağlayacak davranışlar kazandırmak hem de toplumsal devamlılığa hizmet etmektir. Her toplum için kendi benlentilerine uygun vatandaş yetiştirme çabası ağır basmaktadır. Her eğitim sistemi ait oldukları toplumlarda bu işlevleri ders öğretim programları aracılığıyla gerçekleştirir. Dünyada ve Türkiye’de bu amaca hizmet eden en temel ders öğretim programlarından biri de Sosyal Bilgilerdir (Milli Eğitim Bakanlığı, MEB, 2004; Safran, 2011).

Sosyal Bilgiler dersinin, Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (National Curriculum Social Studies, NCSS, 1994 ve 2010) tarafından “... kültürel çeşitliliğe ve demokratik topluma uygun, etkin vatandaşlar olarak bireylerin yetişmelerini amaçladığı ve bu çerçevede öğrencilere bilgi, eleştirel düşünme yeteneği ve deneyimler kazandırmaya ve geliştirmeye hizmet ettiği vurgulanmaktadır. Türkiye’de ise MEB (2005), Sosyal Bilgileri, “...çeşitli disiplinlere ait öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim ders” olarak tanımlarken; Sönmez (2008) de Sosyal Bilgileri, toplumsal gerçek ile kanıtlamaya dayalı çok disiplin alanıyla ilişki kurma ve bu süreçte elde edilen dirik bilgiler bütünü görmektedir. Barr, Barth ve Shermis (1977)’e göre ise Sosyal bilgiler, vatandaşlık eğitimi amacına yönelik olarak insan ilişkileriyle ilgili bilgi ve deneyimlerin biraraya getirilmesidir.

Bu bilgiler çerçevesinde özetle Sosyal Bilgiler, disiplinlerarası bir yaklaşımla, bireyi en yakından en uzak çevresine doğru etkileyen fiziki ve sosyal her ortamda etkin olmasına yönelik bilgi ve beceriler kazandırmayı amaçlayan bir alan olarak tanımlanabilir. Nitekim etkin vatandaşlık amacıyla tüm sosyal bilimlerden seçilen bilgiler birleştirilerek bir program oluşturulmuştur. Bu programda sosyal bilim dallarının sınırları kaldırılmış ve bütüncül bir program anlayışı benimsenmiştir (Doğanay, 2008). Görüldüğü gibi Sosyal Bilgiler tanım ve içerikleri etkin vatandaş kavramını öne çıkarmakla birlikte etkin vatandaşın değişen ülke ve dünya koşullarına uygun yetiştirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Etkin vatandaşlık devlet ve birey arasındaki ilişkileri ve hak ve sorumlulukları kapsar. Etkin vatandaş

olabilmenin koşulları için gerekli olan bilgi, beceri ve değerlerin bireylere kazandırılması genel olarak tüm eğitim sisteminin genel amacı olmakla birlikte, ders öğretim programları içinde bu sorumluluk daha çok Sosyal Bilgiler dersinin kapsamındadır (Kılıçoğlu, 2009; Tay, 2017). Bu nedenle de Sosyal Bilgiler, toplumun bir parçası olarak bireyin sosyalleşmesini ve yaşamla ilgili sorunlarla başatmesini bilen, yaşadığı toplumun kültür, tarih ve değerlerini özümseyen öğrendiği bilgileri kullanabilen, üretken ve sorgulayan, vatandaşlık görevlerinin ve yaşadığı dünyadaki gelişmelerin farkında olan insanlar yetiştirmeyi görev edinmiştir (Yeşiltaş, 2006). Dolayısıyla da Sosyal Bilgiler dersi ile etkin vatandaşlık öğretimi arasında organik bir bağdan söz edilebilir.

Bu bağlamda Türkiye’de Sosyal Bilgiler dersi ile Vatandaşlık eğitimi arasında yakın tarihsel süreçte çeşitli uygulamalar gözlenmiştir. Örneğin, Türkiye’de 1995 yılında Vatandaşlık Bilgileri dersiyle doğrudan vatandaşlık ve insan hakları eğitimi hayata geçmiştir. Ancak Vatandaşlık Bilgileri dersi daha sonra 2004-2005 yılında değişen program anlayışıyla uygulamadan kaldırılarak, bu dersin içeriği Sosyal Bilgiler dersinin kapsamına alınmıştır. 2010 yılında Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi adıyla yeni bir ders halinde düzenlenmiş, ancak bu kez de 2012 yılındaki kesintili zorunlu eğitim (4+4+4) uygulaması ile tekrar yürürlükten kaldırılmıştır (MEB, 2012).

Günümüzde hemen her toplumda küreselleşme ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde bireysel ve toplumsal hayata yönelik çok yönlü ve köklü değişimler meydana gelmektedir. Bu değişimlere paralel olarak her ülkenin en başta eğitim sisteminin tüm öğelerinde, özellikle de eğitim sisteminin işleyişinin temel öğelerinden olan öğretim programlarının günün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde güncellemeler yapılması gereği ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, her ülke için öğretim programlarının değişen koşullara uygun hale getirilmesi bir zorunluluk haline gelmektedir (Tay, 2017). Bu kapsamda Türkiye’de de 2017 yılında MEB tarafından toplumsal, ekonomik, bilim ve teknolojik gelişmeler, bireysel ihtiyaçlara dikkat çekilerek uluslararası boyutta yapılan sınavların sonuçları, kalkınma planları, kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar, hükümetlerin eylem planları ile bilimsel araştırmalardan elde edilen verilere dayanılarak tüm öğretim programları yenilenmesi çalışmaları yapılmıştır (MEB, 2017). Bu çalışmalar kapsamında güncellenen öğretim programlarından biri de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP) olup içeriğine de ilk kez “Etkin

Vatandaşlık Öğrenme Alanı (EVÖA)” eklenmiştir (Çoban ve Akşit, 2018 ; Tay, 2017).

Her ülke, eğitim sisteminde vatandaşlık eğitimini neden ve nasıl vereceğine ilişkin kararlar vermek ve tercihlerde bulunmak durumundadır. Bu açıdan bakıldığında vatandaşlık eğitiminin içeriği ve nitelikleri her ülkede vatandaşlığa yüklenen anlama, beklentilere, ulusal ve uluslararası koşullara paralel olarak farklılık göstermektedir. Şen (2019)’e göre tarihsel süreç içerisinde küresel ve ulusal düzeyde birçok faktörün etkisiyle vatandaşlık eğitimi; geleneksellikten modern vatandaşlık eğitim anlayışına doğru bir dönüşüm sergilemiş olup modern vatandaşlık eğitimi de kendi içinde çokkültürlü, eleştirel, post-yapısalcı, demokratik ve hümanist vatandaşlık eğitim anlayışları olarak sınıflandırılmaktadır. Bu bağlamda vatandaşlık eğitimi günümüzde yalnızca bilgi aktarımına dayalı ve sadece bireyin yaşadığı toplumla sınırlı kalması gerektiği anlayışından oldukça uzaklaşmıştır. Bu anlayışın aksine çağdaş vatandaşlık eğitimi bireylerin hem toplumsal yaşamla hem de küresel ölçekteki hak ve görevlerini bilinçli olarak yerine getirmelerine özen gösterilmesi anlayışını öne çıkarmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde yetiştirilen etkili bir vatandaşın özellikleri nelerdir? sorusuna cevap olarak NCSS (2012), bu vatandaşların niteliklerini belirlemiştir. Buna göre etkili bir vatandaş:

- Demokratik değerleri kabul edip bunları yaşamında kullanan,
- Kendine ve çevresine faydalı olmak için sorumluluklarını yerine getiren,
- İnsanları, ulusunu, dünyayı ve kültürel özellikleri tanıyan,
- Ülkesinin vatandaşlık birimlerini ve politik süreçlerini tanıyan,
- Yerel, bölgesel, ulusal ve küresel seviyedeki insanları etkileyen olay ve faaliyetlerin farkında olan,
- Bilinçli fikir ve yaratıcı çözümler geliştirmek için çeşitli kaynak ve bakış açılarını araştıran,
- Anlamlı sorular soran, bilgi ve fikirleri değerlendirebilen ve analiz edebilen,
- Toplumsal ve özel yaşamda etkili karar verme ve problem çözme becerilerini kullanan,
- Bir grup üyesi olarak işbirliği içinde etkili bir şekilde çalışabilen,
- Vatandaşlık ve toplum yaşamına aktif olarak katılan bireylerdir.

Bu nitelikler incelendiğinde 2004-2005 öğretim yılından itibaren Türkiye’de hayata geçen Yapılandırmacı eğitim anlayışının paradigmasının ve

bireylere kazandırmak istediği temel niteliklerle, Sosyal Bilgiler öğretimi ve etkin vatandaşlık eğitim anlayışlarının büyük bir oranda örtüştüğünü çok açık bir şekilde görmek mümkündür. Çünkü 2004 ve 2018 SBDÖP'ları Yapılandırmacı eğitim anlayışını temele alarak öğrenciyi merkeze alan, bilginin hazır verilmesi yerine öğrenci tarafından oluşturulması ve güncellenmesini amaçlayan, ne kadar öğrenildiğinden çok niçin ve nasıl öğrenildiğine odaklanır. Öğretmenin öğretme-öğrenme etkinliklerinde hazır bilgi sunan değil, öğrencilerin yapabilecekleri düzeydeki etkinlikler öğrencilerin daha çok sorumluluk aldığı, öğrenci düşüncelerinin desteklendiği ve anlamlı öğrenmeyi gerçekleştirecek bireylerin çevreleriyle daha fazla etkileşimde bulunmalarına ve zengin öğrenme yaşantıları geçirmelerini sağlayacak, dolayısıyla da özgün bir öğrenme ortamı hazırlamasını öngörmektedir (Gündoğdu, 2010; Yaşar, 1998). Bu temel özellikler çerçevesinde öğrenci merkezli öğretim yöntemleri olarak da aktif öğrenme, işbirlikli öğrenme, yapılandırmacılık, çoklu zekâ, sorgulamaya dayalı öğrenme, probleme dayalı öğrenme, proje tabanlı öğrenme, sorgulayıcı öğrenme, buluş yoluyla öğrenme yaklaşımları öne çıkmaktadır (Açıkgöz, 2003; Kaya, 2008).

Türkiye'deki SBDÖP değerlendirilmesi ile ilgili alanyazın incelendiğinde bu alanda çok sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. SBDÖP'nın öğeleri açısından ele alındığında kazanımlar (hedefler), içerik, öğretme-öğrenme süreci ve ölçme değerlendirme boyutlarında çalışmalar gözlenmiştir. SBDÖP'nın anlayışı ve genel özellikleri ile ilgili olarak Çetin (2007) ve Ekinci (2007) öğretmenlerin programı, yapılandırmacı anlayışa dayalı, öğrenci merkezli buldukları, ancak sınıf mevcutlarının fazlalığı, ders materyallerinin eksikliği vb. nedenlerle öğretme-öğrenme süreçlerinde olumsuzluklar yaşadıklarını; (Kabapınar ve Ataman, 2010; Kalaycıoğlu, 2007; Kuyucu, 2007; Taş ve Kıroğlu 2018) zaman yönetimi ile sorunlarını; Arslan ve Demirel (2007) öğretmenlerin geleneksel yöntemleri kullanmaya devam ettiklerini, Yaşar (2005) programların öğrenci merkezli olmasına rağmen, öğrenciye yeterince seçme şansı verilmediğini ve öğretmen ağırlığının devam ettiğini vurgulamaktadırlar.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğretim süreci yeterlikleri ise (Akpınar, Çolak ve Yiğit, 2012; Yeşil 2016) tarafından ele alınmış; öğretmen ve öğretmen adaylarının öğretim sürecindeki yöntem teknik seçimi ve kullanma, materyal kullanma, iletişim ve sınıf yönetimi boyutlarında yetersizlikler tespit

etmişlerdir. Öte yandan Akpınar ve Gezer, 2010; Arslan ve Demirel, 2007; Döner 2019; Fırat Durdukoca, 2018; Özkan, 2016; Ünal, 2012) öğretmenlerin öğrenen merkezli yeni eğitim yaklaşımlarını, fikir olarak benimsediklerini, ancak öğretim süreci uygulamalarına bunu yansıtmayarak ağırlıklı olarak geleneksel anlatımla ders işlemeyi sürdürdükleri sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmaların yanında Sosyal Bilgiler öğretimiyle ilgili yapılan araştırmalarda öğretmenlerin, SBDÖP programındaki kazanım sayılarının fazla oluşu, program içeriğinin yoğunluğu, süre yetersizliği, materyallerin olmaması, strateji, yöntem-teknik kullanımı ve öğrenci hazırbulunuşlukları ile ilgili sorunların tespit edildiği sonuçlara ulaşılmıştır (Çalışkan 2010; Dinç ve Doğan, 2010; Doğanay ve Sarı, 2008; Karacaoğlu ve Acar, 2010; Polat, 2006; Okobia, 2016). Ayrıca Aykaç (2007) tarafından programda hazırlanan etkinliklerin öğrenciyi aktif kılmadığı, bireysel farklılıklar ile bölgesel farklılıkları dikkate almadığını ifade edilmiştir.

SBDÖP'in yeni bir öğesi olarak EVÖA özelinde ise alanyazında vatandaşlık eğitimindeki değişiklikler (Şen, 2019; Dumitriu ve Dumitru, 2014); öğretim programları ve ders kitapları açısından vatandaşlık eğitiminin boyutları, sorunları, uygulama süreçleri ilgili olarak (Avcı ve Faiz, 2018; Çolak, 2015; Davies ve Chong, 2016, Ekici, 2018; İnce, 2012, Kennelly ve Llewellyn, 2011, Navarro-Medina ve Alba-Fernandez, 2015, Osler ve Starkey, 2009; Sigauke, 2012; Turan, 2019); etkin vatandaşlık eğitimi ve uygulamalarına ilişkin öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının deneyimleri, algı ve görüşleri, programı tanıma yeterlikleri (Çiçek, 2018, Genç ve Çelik, 2018, Genç, 2018, İkinci, 2018, Şimşek, Tıkman, Yıldırım ve Şentürk, 2017; Şimşek, 2017; Willmse, Ten Dam, Geijsel, Van Wessum, Volman, 2015) tarafından ele alınmıştır. Bu çalışmalarda vatandaşlık eğitimiyle ilgili eğitim yaklaşımları, öğretmen nitelikleri, öğretim programlarının ve uygulamalarına ilişkin yeterliliklerden söz edilmektedir.

Alanyazındaki yukarıdaki araştırmaların bulguları dikkate alındığında özetle MEB tarafından SBDÖP'da yapılan değişimlerin istenilen sonucu yaratmadığı ya da bu öğretim programlarının olması gerektiği gibi uygulanmadığı düşünülmektedir. Ayrıca alanyazındaki genelde SBDÖP'lerinin özelde ise EVÖA'nın değerlendirmelerine yönelik çalışmaların ağırlıklı olarak ya öğretmen ve öğrenci görüşlerine dayalı ya da program metinleri üzerinde doküman analizi şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte

söz konusu araştırma bu süreçlerinde veriler ağırlıklı olarak dolaylı veri toplama araçları kullanılarak elde edilmiştir. Halbuki bir programın etkililiğine ve işe yararlığına ilişkin kararlar verebilmek için tüm öğelerinin bütüncül şekilde ele alınması kadar Stuffbeam'in Bağlam, Girdi, Süreç ve Ürün (CIPP) Modelinde öğretme-öğrenme sürecinde kazanımları gerçekleştirmek üzere hangi etkinliklerin nasıl yapıldığını, süreçteki diğer değişkenlerin nasıl işe koşulduğunun belirlenmesi gerekir. Bu açıdan bakıldığında alinyazındaki çalışmaların uygulama koşullarının dikkate alınmaması nedeniyle eksiklikler içerdiği düşünülmektedir. Bir başka deyişle program değerlendirme çalışması yapan araştırmacıların sahada öğretme-öğrenme ortamları doğru- dan ve tüm yönleriyle ele almaları gerektiği önemli görülmektedir.

Amaç

Bu nedenler bağlamında bu araştırmanın amacı, SBDÖP'nün öğretme-öğrenme süreçlerinin temel öğelerinin nasıl işe koşulduğunu ve bu sürecin niteliklerini kendi doğal ortamında doğrudan belirlemektir. Bunun için 5. Sınıf SBDÖP'da ilk kez yer alan SB-EVÖA'nına ilişkin kazanımlara ulaşılması için öğretme-öğrenme sürecinde işe koşulan değişkenlerin özelliklerini, hangi öğretim etkinliklerinin nasıl yapıldığını, kullanılan öğretim materyallerinin tür, özellik ve kullanım biçimlerini, öğretmenin bu öğrenme alanıyla ilgili olarak planladıklarını ne kadar ve ne şekilde öğretme-öğrenme ortamına yansıtılabildiğini bütüncül olarak ortaya çıkarmaktır. Bu amaçlara yönelik olarak araştırma sürecinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Alt Problemler

1. 5. Sınıf (SB- EVÖA) öğretme-öğrenme sürecindeki kullanılan öğretim yöntem-tekniğlerinin temel özellikleri nasıldır?
2. 5. Sınıf SB- EVÖA'nın öğretme-öğrenme sürecindeki kullanılan materyallerin nitelikleri nasıldır?
3. 5. Sınıf SB-EVÖA'nın öğretme-öğrenme sürecindeki etkinliklere yönelik gözlemci anekdotları nelerdir?
4. Sınıf SB- EVÖA ile ilgili olarak öğretmenin ünitelendirilmiş yıllık planı nasıl düzenlemiştir?

5. Sınıf SB-EVÖA'nındaki öğretme-öğrenme etkinlikleri ile ilgili olarak öğretmenin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Bu çalışma, SB- EVÖA'nına ilişkin öğretme-öğrenme ürecini kendine özgü koşulları içinde tüm yönleriyle incelemek amacıyla nitel araştırma modellerinden durum çalışması olarak planlanıp yürütülmüştür. Durum çalışması alanyazında sınırlı bir sistemin nasıl işlediği ve çalıştığı hakkında sistematik ve bilgi toplamak için çoklu veri toplama (gözlem, görüşme, doküman analizi vb.) kullanılarak o sistemin derinlemesine incelenmesini içeren duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Creswell, 2007; Chmiliar, 2010; Merriam, 2013; Akt. Subaşı ve Okumuş, 2017). Bu araştırma için seçilen EVÖA'nın hem öğretme-öğrenme süreci etkinliklerine ilişkin çoklu veri toplayarak süreçteki birçok değişkeni bütüncül şekilde incelemek hem de bu öğrenme alanının SBDÖP'larında ilk kez yer alması nedeniyle bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır. Bu desende hem bir tek durumu birden fazla veri toplama aracı kullanarak derinlemesine inceleme hem de daha önce çalışılmamış bir alanda yeni bilgilere ulaşabilme imkânı bulunmaktadır (Yin, 2017). Bu bağlamda bu çalışma 2018-2019 öğretim yılı bahar döneminde seçilen çalışma grubundaki katılımcılarla 18 ders saati süresince gerçekleştirilen EVÖA öğrenme alanı etkinlikleriyle sınırlıdır.

Araştırmanın yapıldığı sınıfa ve eğitim ortamına ilişkin bilgiler

Araştırmada gözlem grubu olarak seçilen sınıf, amaçlı örnekleme yöntemlerinden "kolay ulaşılabilir örnekleme" kullanılarak belirlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2011)'e göre bu örnekleme yönteminde araştırmacı kendine yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer. Bu durum çalışmaya hız ve kolaylık katar. Bu çerçevede çalışma için SBDÖP'ı belirlendikten sonra bu branştaki Burdur il merkezindeki bazı öğretmenlerle görüşülmüş, çalışmanın amacı ve içeriği anlatılmıştır. Bu aşamadan sonra, konuya ilgi gösteren öğretmenlerin haftalık ders programları ile araştırmacı grubun haftalık ders saatlerinin uyuşması, okul idaresinin destekleyici yaklaşımı, ulaşım kolaylığı vb. nedenler dikkate alınarak Burdur ilinde orta sosyo-ekonomik düzeyde

öğrencilerin bulunduğu bir ortaokulun 5. sınıfı seçilmiştir. Çalışma grubu olarak belirlenen bu sınıfta, 14 kız, 3 erkek olmak üzere toplam 17 öğrenci ve mesleğinde 17. yılını çalışan bir kadın öğretmen bulunmaktadır.

Araştırmanın yapıldığı sınıf, mekân olarak 15m² boyutundadır. Sınıfta toplam 12 sıra olup sıralar arka arkaya dizilmiştir. Bu haliyle sınıftaki sıralarının sayısı, sınıf mevcuduna göre oldukça yeterliydi. Sınıftaki öğrenciler sıralarda genel olarak ikili, bazı öğrenciler ise tek olarak oturuyordu. Dolayısıyla her öğrenci, oturduğu sıra itibariyle tahtaya yakındı. Sınıf fiziksel boyut olarak çok büyük olmamasına rağmen, öğrenci sayısı için yeterli, güneş ışığı alan ve duvarları bej renkli boya ile boyalı idi. En arkada kütüphane olarak adlandırılan bir kitaplık vardı, ama içinde çok fazla kitap yoktu. Matematik dersine yönelik birkaç oyun materyali vardı. Sınıftaki bilgilendirme panosunda ise önemli gün ve haftalarla ilgili daha çok akademik düzeyde bilgisayar çıktısı yazılı metinler bulunmaktaydı. Onun dışında öğrencinin ilgisini ve dikkatini derse çekecek materyaller yoktu. Bunun yanında sınıfta akıllı tahta vardı, ancak öğretmen tarafından çok kullanılmıyordu.

Sosyal açıdan ele alırsak sınıfta kız öğrenciler sayıca daha fazlaydı ve kendi aralarında iki gruba ayrılmış durumdaydılar. Ancak aralarında herhangi bir çatışma ve sorun gözlenmemiştir. Arkadaşlık ilişkileri açısından kızlar ve erkekler arasında iyiydi. Erkekler ve kızların arasında bir cinsiyet ayrımı davranışlarına rastlanmamıştır. Fakat sadece sınıfta özel eğitim gereksinimi olan bir öğrenci oldukça fazla dışlanıyordu. Tüm sınıf bu öğrencinin dengesiz tutum ve tavırlarından korktukları için onu aralarındaki oyunlara ve sohbetlere dahil etmiyorlardı. Söz konusu öğrencide bu duruma oldukça üzülüyor ve bu tepkisini arkadaşları ile kavga ederek gösteriyordu.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırma için sınıfın öğretim ortamı gözlenmiş, öğretmenle görüşme yapılmış ve öğretmenin yıllık planı incelenmiştir. Veri çeşitlenmesinin yapıldığı çalışmada gözlem formları ile gözlem yapılmış, yarı yapılandırılmış görüşme ile öğretmenin görüşü alınmış ve doküman olarak yıllık plan incelenmiştir. Bu bölümde kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin bilgiler verilmiştir.

a. Gözlem

Bu çalışmada kazanımlara ve uzman görüşlerine göre geliştirilen gözlem formları kullanılarak araştırmacı tarafından veri toplanmıştır. Gözlem, araştırma konusu hakkında bilgi toplamak için nesnelere, olaylar ve durumların sistematik bir biçimde izlenerek betimlenmesidir (Gürbüz ve Şahin, 2011). Bailey (1982)'ye göre ise gözlem, herhangi bir ortamda ya da kurumda oluşan davranışı ayrıntılı olarak tanımlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Akt. Şimşek ve Yıldırım, 2011). Bu araştırma sürecinde gözlem, sınıf içinde sistemli ve gözlemci katılımcı olarak kullanılmıştır.

Sınıf içi gözlemlerde kullanılmak üzere 5. Sınıf SB- EVÖA'ında kazandırılması öngörülen dört kazanım için ilk Bloom Taksonomisine göre düzeyleri dikte alınarak her bir kazanıma ait öğrenci davranışları tanımlanmıştır. Bu davranışların kazanılması için uygun olan ve Sosyal Bilgiler'de yaygın olarak kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri (ÖYT) ile öğretim materyalleri (ÖM) belirlenmiştir. Daha sonra ÖYT'ler sayı ile; ÖM'ler de harfle kodlanarak alfabetik sıraya konularak Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Ders gözlem formunda yer alan ÖYT ile ÖM listesi

Kod	Öğretim Yöntem ve teknikleri	Kod	Öğretim materyalleri
1	Akvaryum	A	Akıllı tahta
2	Altı şapkalı /Ayakkabılı	B	Anlam çözümleme /karşılaştırma tabloları
3	Anlatım	C	Bilgisayar, tablet vb kullanımı
4	Beyin fırtınası	D	Bilmece, bulmaca
5	Drama	E	Çalışma yaprağı
6	Gezi	F	Ders kitabı kullanma
7	Görüş geliştirme	G	Gazete ve dergilerden yararlanma
8	Gösterip Yaptırma	H	İnternet kullanımı
9	Gözlem	I	Karikatür, fıkra, mizah
10	İstasyon	İ	Kavram haritaları (zihin, bilgi, balık kılıcı vb.)
11	Kartopu	J	Kaynak kişi / yetkili kişi
12	Konuşma halkası	K	Öykü, şiir, masal, destan
13	Metafor /anoloji	L	Projeksiyon
14	Ödev	M	Ritim, müzik, akrostij
15	Örnek olay	N	Sosyal medya kullanımı
16	Proje	O	Şekil, Şema, grafik, resim
17	Rol oynama	Ö	Üç boyutlu materyal (maket)
18	Soru cevap	P	Video, film izleme
19	Tartışma	R	Yazı tahtası
20	Diğer Aktif öğrenme teknikleri	T	Gerçek nesnelere
		S	Diğer

*Listeler alfabetik olarak sıralanmıştır

Bu aşamadan sonra maddelerin düzeylerini belirlemek üzere “çok yeterli- den çok yetersize” doğru beşli dereceleme oluşturulmuş; gözlemcilerin kazanıma ait her bir davranış için yöntem-teknik ve materyallerin kullanılma yeterlilik düzeylerini işaretleyebilecekleri form oluşturulmuştur. Bu formun geliştirilmesinde Sosyal Bilgiler eğitimi alanında iki öğretim üyesinden, Eğitim Programları ve Öğretim ile Ölçme Değerlendirme alanında da birer olmak üzere toplam dört uzmandan yardım ve görüşler alınmıştır. Geliştirilen bu gözlem formlarının kullanıldığı gözlem sürecinde, araştırmacı ile birlikte Sosyal Bilgiler öğretmenliği 4.sınıfta öğrenim gören ve öğretmenlik uygulaması-2 dersini alan iki öğretmen adayı da gözlemci olarak yer almıştır. Gözlemci olarak sürece katılan bu öğretmen adayları süreç hakkında ve kullanılan gözlem formları konusunda araştırmacı tarafından bilgilendirilmiştir. Bu çalışma kapsamında gözlenen kazanımlar ve gözlem süreleri Tablo 2.’de verilmiştir:

Tablo 2. Gözlenen kazanımlar ve gözlem süreleri

Kazanımlar	Gözlem süresi (Ders saati)
SB.5.6.1. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir	6
SB.5.6.2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.	6
SB.5.6.3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.	3
SB.5.6.4. Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir	3
Toplam	18

Tablo 2’de görüldüğü gibi gözlem süreci birinci ve ikinci kazanım için 6, diğer kazanımlar ise 3’er ders saati olmak üzere toplam 18 ders saati olarak gerçekleştirilmiştir.

b. Gözlemci anekdotları

Veri toplama sürecinde gözlemcilerin, sınıf ortamında her kazanıma ait etkinliklere ilişkin gözlem formunda öngörülmeleyen eylemleri ve durumları tespit etmek için ayrıca not tutmaları istenmiştir. Gözlemciler tarafından alınan bu notlar her hafta dersin sonunda toplanmıştır.

c. Görüşme

Bu çalışmada veri çeşitlemesinin bir ayağı olan görüşme, dersin öğretmeni ile yapılmıştır. İnsanların deneyimlerini ve bu deneyimleri nasıl anlamlandırdıklarını anlamaya çalışmak görüşmenin bu temel amacı çerçevesinde yapılan görüşme “görüşme formu” kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Bu nedenle görüşme, insanların öyküleri, betimlemeleri ve düşüncelerine odaklanır. Bizim dışımızdaki insanların sosyal gerçekliği nasıl anlamlandırdıklarını öğrenmek oldukça güçtür. Farklı kişilerin olgu ve olayları anlayış, kavrayış ve değerlendirilme tarzları farklıdır ve kendilerine özgüdür. Bu farklılık araştırmacıları diğer insanların öznel dünyalarını sistematik olarak incelemeye yöneltmiştir. Öğretmen, öğrenci ya da okul yöneticisi gözlenerek onların davranışlarına ulaşılabilir. Ne var ki, görüşme ile davranışların ve kişilerin eylemlerinin bağlamındaki nedenleriyle daha bütünsel anlaşılması mümkündür (Seidman, 1991; Akt. Türnüklü, 2000). Bu çalışmada veri toplama aracı olarak “yarı yapılandırılmış görüşme” kullanılmıştır.

Bu çalışmada görüşme, dersin öğretmeni ile yapılmıştır. Bunun için Sosyal Bilgiler Eğitimi ve Eğitim Programları ve Öğretim alanında uzman iki öğretim elemanının yardım ve desteği alınarak araştırmanın amacı ve alt problemleri doğrultusunda ders öğretmenin, öğretme-öğrenme süreci değişken ve etkinliklerini planlama, uygulamalarına ilişkin tercih ve görüşlerini belirlemeye hizmet edecek yarı yapılandırılmış aşağıda verilen altı soru belirlenmiştir. Bu sorular hazırlanırken araştırmanın amacına hizmet etmesinin yanı sıra dil ve anlatım yönünden anlaşılabilirliği, içeriklerinin netliği, görüşmeci üzerindeki psikolojik etkileri, cevaplama konusunda yönlendirici olmaması ya da kısa cevaplarla geçiştirilmemesi gibi hususlar dikkate alınmıştır. Bu hususları kontrol etmek için söz konusu görüşme soruları MEB’de görev yapan iki Sosyal Bilgiler öğretmeniyle pilot uygulama yapılmıştır. Bu işlemlerden sonra karar verilen ve görüşme sürecinde kullanılan sorular şunlardır:

1. Derslerinize genel olarak ne tür bir öğretim yolu izliyorsunuz?
2. Derslerinizde ne tür öğretim etkinliklerini, nasıl kullanıyorsunuz?
3. Öğretim etkinliklerinizde kazanım düzeylerini nasıl dikkate alıyorsunuz?
4. Ders işleme sürecinde öğrencilerinizi etkin kılmak için dersin öğretim sürecinde neler yapıyorsunuz?

5. Derslerinizde hangi öğretim yöntem-tekniklerini kullanıyorsunuz? Gerekçeleri nelerdir?
6. Derslerinizde hangi öğretim materyallerini kullanıyorsunuz? Gerekçeleri nelerdir?

Öğretmenin bu sorulara verdiği cevaplar doğrultusunda araştırmacı tarafından sonda amaçlı sorular sorularak elde edilen verilerde derinlik sağlama amaçlanmıştır. Tüm görüşme süreci ses kayıt cihazına alınmıştır.

d. Doküman analizi

Bu araştırmada doküman olarak öğretmenin 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi için yaptığı ve okul idaresine onaylattığı ünitelendirilmiş yıllık plan incelenmiştir. Söz konusu bu planın "SB- EVÖA'ında" yer alan kazanımlar, süre, yöntem teknik vb. öğeler açısından ele alınarak taşıdığı nitelikler belirlenmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Bu araştırma sürecinde kullanılan çeşitli veri toplama araçlarıyla elde edilen veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Bu kapsamda araştırmadan gözlem formuyla elde edilen verilerin çözümlemesinde gözlenen özelliklerin yeterlik düzeylerine ilişkin puanların ortalamaları; gözlemci anekdotları ve görüşme ile toplanan verilerde betimsel analiz; ünitelendirilmiş yıllık planda ise doküman analizi kullanılmıştır. Bu bölümde araştırma sürecinde elde edilen verilerin analizinde izlenen süreçler ve işlemler sırasıyla açıklanmıştır:

a. Gözlem verilerinin çözümlemesi

SB- EVÖA'ındaki her bir kazanım için hazırlanan gözlem formuyla elde edilen veriler yine sadece o kazanımla sınırlı olacak şekilde incelenmiştir. Bu çerçevede gözlenen kazanımı öğretmek için gerçekleştirilen öğretme-öğrenme süreci etkinliklerinde kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri ile öğretim materyallerinden hangilerinin kullanıldığını ve yeterlilik düzeylerine ilişkin üç gözlemcinin formlarında tespit ettikleri görüşlerin derece puanlarının ortalaması alınarak belirlenmiştir. Bu kapsamda "Çok yeterli =5 puan; Yeterli =4 puan; Orta düzeyde yeterli =3 puan; Yetersiz=2 puan; Çok yetersiz =1 puan olarak dikkate alınmıştır.

b. Gözlemci anekdotları

Gözlemcilerinin süreçte aldıkları notlar (anekdotlar) da betimsel analize tabi tutulmuş, söz konusu bu veriler iki kodlayıcı tarafından kelime, cümle okunup analiz edilmiştir. Bu analizi sonucunda kodlar ve temalar tanımlanmıştır. Daha sonra bu anekdotlardan elde edilen kod ve temalar gözlemcilere teyit ettirilmiştir. Çözümlenen bu verilere ilişkin kodlayıcılar arası tutarlılık (uyum) katsayısı $[15 / (15+4)] \times 100 = ,80$ olarak bulunmuştur.

c. Görüşme verilerinin çözümlenmesi

Görüşme verilerine ait ses kaydı önce yazılı metine çevrilmiştir. Bu metin üzerinde betimsel analiz yapılmıştır. Bu bağlamda öğretmenin görüşleri iki kodlayıcı tarafından kelime, cümle incelenerek kod ve temalar oluşturulmuştur. Daha sonra çözümlenmiş verilerin sonuçları öğretmenle paylaşılarak kendisinin elde edilen kod ve temaları doğrulaması sağlanmıştır. Bu şekilde çözümlenen verilerin kodlayıcılar arası tutarlılık (uyum) katsayısı $[37 / (37+7)] \times 100 = ,84$ olarak hesaplanmıştır.

d. Doküman analizi

Bu araştırmada doküman olarak öğretmenin 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi için yaptığı ünitelendirilmiş yıllık plan incelenmiştir. Bu bölümde doküman analizinde izlenen aşamaları ve işlemlerin özellikleri açıklanmıştır.

Forster (1995)' göre doküman analizi sürecinin belli başlı beş aşaması vardır. Bunlar; dokümana ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanmadır (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu araştırmada doküman olarak öğretmenin hazırladığı ve okul müdürlüğü tarafından eğitim öğretim yılı başında onaylanmış ünitelendirilmiş yıllık plan söz edilen sıra çerçevesinde incelenmiştir.

Ünitelendirilmiş yıllık plan, öğretim yılı süresince, öğretmenin ders vermekle yükümlü olduğu sınıflarda, program uyarınca belli ünite ve konuları hangi aylarda yaklaşık ne kadar zamanda işleneceğini gösteren, ders yılı başında okul yönetimine verilen çalışma planıdır (MEB, 2003). Öğretmenin ünitelendirilmiş yıllık planı analiz edilirken; bu planlarda bulunması gereken bölümler, her bölümün taşıması gereken özellikleri ve düzenleme ilkeleri,

öğretme-öğrenme sürecinin öğeleri, değişkenleri ve bunlara ilişkin ilkeleri ölçütler olarak alınmıştır. Ünitelendirilmiş bir yıllık planda her öğrenme alanı / ünitesi için şu bölümler yer alır (MEB, 2003; Sönmez, 2007; Tanrıseven, 2015):

- **Süre:** Bu bölümde hangi ayda haftada kaç saat ders yapılacağı saptanır.
- **Kazanımlar:** O derste öğrencilere kazandırılması beklenen bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor özellikler dikkate alınarak ilgili dersin öğretim programından belirlenir.
- **Konular:** Bu bölümde yalnızca işlenecek konuların isimlerine yer verilir.
- **Yöntem ve teknikler:** Bu bölümde kazanımların düzeylerine, konu alanının özelliklerine ve haftalık ders saati süresine göre kullanılması uygun olan öğretim stratejileri, yöntem ve tekniklerinin isimleri yazılmaktadır.
- **Eğitim teknolojileri araç ve gereçler:** Derslerin işlenişinde yardımcı olacak, öğretim araç ve materyalleri, yazılı kaynaklar ve canlı kaynakların isimleri yazılır.
- **Değerlendirme:** Bu bölümde hangi haftalarda ne tür değerlendirmelerin yapılacağı belirtilir.

Araştırmanın Geçerlik ve Güvenilirliği

Araştırmanın konusu belirlendikten ilgili alanyazın taranmış, veri toplama araçlarının oluşturulmasında ve elde edilen verilerin analiz sürecinde Sosyal Bilgiler eğitimi alanında ve Eğitim Programları ve Öğretim alanında iki, Ölçme değerlendirme alanında bir olmak üzere toplam beş öğretim elemanından uzman yardımı alınmıştır. Ayrıca ders gözlemi sürecinde Sosyal Bilgiler öğretmenlik uygulaması dersine araştırmanın yapıldığı okula giden dördüncü sınıfta öğrenim gören iki öğretmen adayından da yardım alınarak üç gözlemcinin süreçte yer alması sağlanmıştır. Görüşmeler için hem ses kayıt cihazı hem de not alma tekniği (anekdot) birlikte kullanılmıştır. Ses kayıt cihazındaki veriler kâğıda aktarılmış böylece hem veri kaybı önlenmiş hem de veri çözümleme sürecine araştırmacı dışında uzman bir kişi daha dâhil edilerek uyum katsayısı belirlenmiştir. Gözlemci anekdotlarının ve görüşme verilerinin analizleri sonucunda ulaşılan bulgular, öğretmenle paylaşılarak katılımcı teyidi alınmıştır. Gözlemci anekdotlarında yer alan görüşler ile öğretmenle yapılan yarı yapılandırılmış görüşme verilerinin

çözümlemelerine ilişkin kodlayıcılar arası tutarlılık (uyum) katsayısı için Miles ve Huberman'ın (1994)'ın Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100 formülü kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde her kazanım için ayrı ayrı gözlem formları ve gözlemci anekdotlarından elde veriler; dersin öğretmeni ile yapılan görüşme verileri ve yıllık ders planına ilişkin doküman incelemesiyle elde edilen veriler analiz edilerek her bir alt probleme ilişkin bulgular olarak düzenlenmiştir.

SB- EVÖA'ında kullanılan öğretim yöntem-tekniklerine ilişkin bulgular

ÖYT ile ilgili olarak EVÖA'ındaki dört kazanımın her biri için ayrı gözlem formları ile toplanan veriler analiz edilmiştir. Bu çerçevede öğretim yöntem ve teknikleri açısından 1. Kazanım, "Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir" ile ilgili olarak elde edilen bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. ÖYT açısından birinci kazanım etkinliklerine ilişkin gözlem bulguları

Kazanımla ilgili olarak öğrencilerin; (Eğitim, Sağlık Ulaşım, Güvenlik, Adalet, Haberleşme, Barınma, e-devlet ve sivil toplum ile ilgili)	Öğretmenin kullandığı ÖYT'leri ve düzeyleri
Kavramların tanımını yapması	Anlatım (orta düzeyde)
Kavramların tanımını tekrar etmesi	Örnek olay (yetersiz)
Kavramların tanımını deftere yazması	Anlatım (yetersiz)
Kavramlara günlük yaşamdan örnek vermesi	Rol oynama (yeterli)
Bireysel ve toplumsal ihtiyaçların neler olduğunu açıklaması	
Kamu kurum / sivil toplum kuruluşların isimlerini sayması	Anlatım (yetersiz)
Kamu kurum / sivil toplum kuruluşların görevlerini söylemesi	
Kamu kurum / sivil toplum kuruluşların önemini açıklaması	Soru cevap (orta düzeyde yeterli)
Kurum / sivil toplum kuruluşlarından hangi durumlarda yararlanılacağına örnek vermesi	Anlatım (yetersiz)
Kamu kurum/ sivil toplum kuruluşlarının web sitelerinden nasıl yararlanılacağını göstermesi	Soru cevap (yetersiz)
Diğer derslerle ilişki kurması	Etkinlik gözlenmedi
Örnek olaydan yararlanması	Anlatım ve soru cevap (orta düzeyde)

Derse etkin olarak katılması	Etkinlik gözlenmedi
Üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorulara cevap vermesi	Soru cevap (çok yetersiz)
İşbirliğine dayalı grup çalışmaları yapması	Etkinlik gözlenmedi
Düşüncelerinin ifade etmesi	Anlatım ve soru cevap (orta düzeyde)
Günlük yazması	
Öz değerlendirme (neler öğrendim, vb.) yapması	Etkinlik gözlenmedi
Ürün dosyası oluşturması	
Akran değerlendirme yapması	

Tablo 3'te görüldüğü gibi gözlem formu ile elde edilen veriler dikkate alındığında kavramların tanımını yapmada anlatım yöntemi kullanılmış ve gözlemciler tarafından bu etkinlik orta düzeyde yeterli bulunmuştur. Kavramların tanımını tekrar ettirmede örnek olaydan yararlanmış, ancak yetersiz olarak gözlenmiştir. Yine aynı tabloda öğretmenin kazanımla ilgili öğretim etkinliklerinde ağırlıklı olarak anlatım ve soru cevap kullandığı ve bu etkinliklerin gözlemciler tarafından çoğunlukla yetersiz olarak değerlendirildiği görülmektedir. Öte yandan gözlem formunun amaçladığı, öğrencinin etkin olarak yer aldığı etkinlikler açısından bakıldığında ise, öğrenciler sadece kendilerine öğretmen tarafından verilen birkaç rolü oynama etkinliği dışında aktif olmamışlardır. Öğrenci aktifliğini sağlama yönünden ders süreci çok yetersiz bulunmuştur. Ayrıca bu kazanımla ilgili gözlenecek davranış olarak gözlem formuna tanımlanan altı davranışa ilişkin herhangi bir etkinlik de gözlenmemiştir.

Yine Tabloda görüldüğü gibi öğretmenin, ÖYT seçiminde kazanımın hedef taksonomi düzeylerini dikkate almadığı anlaşılmaktadır (Tablo 3).

2.Kazanım, "Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar" ile ilgili olarak elde edilen bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4'deki ÖYT'ler açısından incelendiğinde, ikinci kazanımla ilgili etkinliklerde öğretmenin ağırlıklı olarak anlatım yöntemi kullandığı, bu yöntemin yeterlilik düzeyi de gözlenen davranışlara göre "yetersiz ile çok yetersiz" arasında değiştiği görülmektedir. Bu yöntemin dışında soru cevap ve örnek olay yöntemlerinin de kullanıldığı görülmekle birlikte yeterlilik düzeylerinin gözlemciler tarafından çok yetersiz olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Tablo 4. ÖYT açısından ikinci kazanım etkinliklerine ilişkin gözlem bulguları

Kazanımla ilgili olarak öğrencilerin; (Devlet, merkezi yönetim, yerel yönetim)	Öğretmenin kullandığı ÖYT'ler ve düzeyleri
Kavramların tanımını yapması	Anlatım ve soru cevap (çok yetersiz)
Kavramların tanımını tekrar etmesi	Anlatım ve soru cevap (yetersiz)
Kavramların tanımını deftere yazması	
Kavramlara günlük yaşamdan örnek vermesi	Anlatım (yetersiz)
Yerel yönetim birimlerinin isimlerini sayması	
Yerel yönetim birimlerinin türlerini sıralaması	
Yerel yönetim birimlerinin görevlerini söylemesi	Anlatım ve Örnek olay (yetersiz)
Yerel yönetim birimlerine neden gerek duyulduğunu söylemesi	
Yerel yönetim birimlerinin önemini açıklaması	Anlatım (yetersiz)
Yerel yönetim birimlerinden hangi durumlarda yararlanılacağına örnek vermesi	Anlatım (çok yetersiz)
Yerel yönetim birimlerinin web sitelerinden nasıl yararlanılacağını göstermesi	Anlatım (yetersiz)
Diğer derslerle ilişki kurması	Örnek olay (çok yetersiz)
Örnek olaydan yararlanması	
Derse etkin olarak katılması	
Üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorulara cevap vermesi	Etkinlik gözlenmedi
İşbirliğine dayalı grup çalışmaları yapması	
Düşüncelerinin ifade etmesi	
Günlük yazması	
Öz değerlendirme (neler öğrendim, vb.) yapması	
Ürün dosyası oluşturması	
Akran değerlendirme yapması	

Ayrıca gözlem formunun amaçladığı, öğrencinin aktif olarak yer aldığı etkinlikler açısından bakıldığında ise verilen bir örnek olay üzerinde soru cevap etkinliği gözlenmiş olmasına rağmen, bu etkinlik “çok yetersiz” düzeyde değerlendirilmiştir. Yine bu kazanım çerçevesinde gözlenmesi planlanan, öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorulara cevap vermesi, işbirliğine dayalı grup çalışmaları yapması, düşüncelerinin ifade etmesi, günlük yazması, öz değerlendirme (neler öğrendim, vb.) yapması, ürün dosyası oluşturması, akran değerlendirme yapması şeklinde gözlem formunda yer alan yedi davranışa ilişkin herhangi bir etkinlik de gözlenmemiştir. Öğretmenin ÖYT seçiminde kazanımın hedef taksonomisi açısından düzeyini dikkate almadığı görülmektedir (Tablo 4).

Özetle ikinci kazanımla ilgili olarak kullanılan öğretim yöntem ve Teknikleri hem kazanımın taksonomi düzeyine uygunluğu hem de öğrenci aktifliğini sağlama yönünden çok yetersiz bulunmuştur.

3.Kazanım, “Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar” ile ilgili olarak elde edilen bulgular Tablo 5’te verilmiştir:

Tablo 5. ÖYT açısından üçüncü kazanım etkinliklerine ilişkin gözlem bulguları

Kazanımla ilgili olarak öğrencilerin; (Temel hak, Katılım hakkı, Düşünce özgürlüğü, Özgürlük kavramları)	Öğretmenin kullandığı ÖYT’ler ve düzeyleri
Kavramların tanımını yapması	Anlatım (orta düzeyde yeterli)
Kavramların tanımını tekrar etmesi	Anlatım ve örnek olay (yetersiz)
Kavramların tanımını deftere yazması	Anlatım (yetersiz)
Kavramlara günlük yaşamdan örnek vermesi	Soru cevap (çok yetersiz)
Bireysel ve toplumsal ihtiyaçların neler olduğunu açıklaması	
Temel hakların isimlerini sayması	Anlatım (yetersiz)
Temel hakların yasal dayanaklarını söylemesi	
Temel hakların ne işe yaradığını /ne fayda sağladığını söylemesi	Anlatım ve soru cevap (çok yetersiz)
Temel hakların önemini açıklaması	
Temel hakların sağladığı faydalara örnek vermesi	Anlatım (yetersiz)
Temel hakları ile ilgili durumlarda web sitelerinden nasıl yararlanılacağını göstermesi	
Diğer derslerle ilişki kurması	Soru cevap (çok yetersiz)
Örnek olaydan yararlanması	Örnek olay (çok yetersiz)
Derse etkin olarak katılması	Soru cevap (yetersiz)
Üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorulara cevap vermesi	
İşbirliğine dayalı grup çalışmaları yapması	
Düşüncelerini ifade etmesi	Etkinlik gözlenmedi
Günlük yazması /öz değerlendirme yapması	
Ürün dosyası oluşturması /akran değerlendirme yapması	

Tablo 5’deki üçüncü kazanımla ilgili etkinliklere ilişkin gözlem sonuçları incelendiğinde öğretmenin “yetersiz ile çok yetersiz” arasında gözlenen anlatım yöntemini yoğun olarak kullandığı görülmektedir. Bu kazanımın öğretme-öğrenme sürecinde sıklık açısından ikinci sırada soru-cevap yöntemi “çok yetersiz” olarak gözlenmiştir. Sadece kavramların tanımını tekrar etmede ise örnek olaydan yararlanılmış, ancak bu yöntemin kullanım yeterliliği de “yetersiz” bulunmuştur. Yine bu kazanımla ilgili gözlenmesi

beklenen davranışlardan öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorulara cevap vermesi, işbirliğine dayalı grup çalışmaları yapması, düşüncelerini ifade etmesi, sürece yönelik bireysel değerlendirme vb. yedi davranışa ilişkin herhangi bir etkinlik gözlenmemiştir. Tablo 5’te görüldüğü gibi öğretmenin bu kazanım açısından da ÖYT seçiminde kazanımın ve ilgili davranışlarının taksonomi düzeylerini dikkate alınmadığı gözlenmektedir.

4.Kazanım, “Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir” ile ilgili olarak elde edilen bulgular Tablo 6’da verilmiştir:

Tablo 6. ÖYT açısından dördüncü kazanım etkinliklerine ilişkin gözlem bulguları

Kazanımla ilgili olarak öğrencilerin; (Egemenlik, millî egemenlik, milli bağımsızlık, bayrak)	Öğretmenin kullandığı ÖYT’ler ve düzeyleri
Kavramların tanımını yapması	Anlatım (yetersiz)
Kavramların tanımını tekrar etmesi	Anlatım ve soru cevap (yetersiz)
Kavramların tanımını deftere yazması	(yetersiz)
Kavramlara günlük yaşamdan örnek vermesi	Anlatım (yetersiz)
Bayrak kanununda yer alan özellikleri söylemesi	Anlatım (orta düzeyde)
Bayrağın önemini açıklaması	Anlatım (orta düzeyde)
İstiklal Marşı’nın kim tarafından yazıldığını söylemesi	Anlatım (yetersiz)
İstiklal Marşı’nın hangi koşullarda kabul edildiğini söylemesi	Anlatım (yetersiz)
İstiklal Marşı’nın anlamını açıklaması	Anlatım (orta düzeyde)
İstiklal Marşı’nın önemini açıklaması	Anlatım (orta düzeyde)
Bayrağımız ve İstiklal Marşı’mıza nasıl davranılacağını göstermesi	yeterli)
Diğer derslerle ilişki kurması	
Örnek olaydan yararlanması	
Derse etkin olarak katılması	
Üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorulara cevap vermesi	Etkinlik gözlenmedi
İşbirliğine dayalı grup çalışmaları yapması	
Düşüncelerini ifade etmesi	
Günlük yazması / öz değerlendirme yapması	
Ürün dosyası oluşturması /akran değerlendirme yapması	

Tablo 6’deki dördüncü kazanımla ilgili etkinliklere ilişkin gözlem sonuçları incelendiğinde öğretmenin ağırlıklı olarak anlatım yöntemi kullandığı bu yöntemin yeterliliği gözlenen davranışlara göre “orta düzeyde yeterli ile çok yetersiz” arasında değiştiği görülmektedir. Anlatım yönteminin yansıra öğretmenin soru cevap yöntemini de kullandığı ve gözlemciler tarafından “yetersiz” düzeyde değerlendirilmiştir. Ayrıca bu kazanımla ilgili

etkinliklerde öğrencilerde gözlenmesi beklenen “diğer derslerle ilişki kurması, örnek olaydan yararlanması, derse etkin olarak katılması, üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorulara cevap vermesi, işbirliğine dayalı grup çalışmaları yapması, düşüncelerinin ifade etmesi ve sürece yönelik bireysel değerlendirmeler vb. 10 davranışla ilgili etkinlikler ise gözlenmemiştir.

Dördüncü kazanımla ilgili olarak da diğer üç kazanımda olduğu gibi öğretmenin kazanımın taksonomi düzeyine uygun yöntem ve teknikler seçmediği görülmektedir.

SB-EVÖA’ında kullanılan öğretim materyallerine ilişkin bulgular

Bu alt problemle ilgili olarak SB- EVÖA’daki dört kazanımla ilgili öğretme- öğrenme süreci etkinliklerinde kullanılan öğretim materyallerinin neler olduğu ve yeterlik düzeylerine ilişkin bulgular sırasıyla aşağıda yer almıştır.

1.Kazanım “Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir” kazanımı ile ilgili bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. ÖM açısından birinci kazanımla ilgili etkinliklere ilişkin gözlem bulguları

Kazanımla ilgili olarak öğrencilerin; (Eğitim, Sağlık Ulaşım, Güvenlik, Adalet, Haberleşme, Barınma, e-devlet ve sivil toplum ile ilgili)	Öğretmenin kullandığı ÖM’ler ve düzeyleri
Kavramların tanımını yapması	
Kavramların tanımını tekrar etmesi	Ders kitabı (yetersiz)
Kavramların tanımını deftere yazması	
Kavramlara günlük yaşamdan örnek vermesi	Ders kitabı (çok yetersiz)
Bireysel ve toplumsal ihtiyaçların neler olduğunu açıklaması	
Kamu kurum / sivil toplum kuruluşların isimlerini sayması	Ders kitabı (yetersiz)
Kamu kurum / sivil toplum kuruluşların görevlerini söylemesi	Ders kitabı (çok yetersiz)
Kamu kurum / sivil toplum kuruluşların önemini açıklaması	Ders kitabı (çok yetersiz)
Kurum / sivil toplum kuruluşlarından hangi durumlarda yararlanılacağına örnek vermesi	Materyal gözlenmedi
Kamu kurum/ sivil toplum kuruluşlarının web sitelerinden nasıl yararlanılacağını göstermesi	Akıllı tahta (video izleme) (orta düzeyde yeterli)
Diğer derslerle ilişki kurması	

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarına İlişkin Eğitim Durumlarının İncelenmesi: Durum Çalışması

Örnek olaydan yararlanması	Materyal kullanımı gözlenmedi
Derse etkin olarak katılması	
Üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorulara cevap vermesi	
İşbirliğine dayalı grup çalışmaları yapması	
Düşüncelerini ifade etmesi	
Günlük yazması /öz değerlendirme (neler öğrendim... vb.) yapması	
Ürün dosyası oluşturması / akran değerlendirme yapması	

Tablo 7'deki ÖM'leri açısından birinci kazanımla ilgili etkinliklere ilişkin gözlem sonuçları incelendiğinde öğretme-öğrenme sürecinde öğretmenin ders kitabına bağlı kaldığı anlaşılmakta ve bu materyalin kullanımı, gözlemciler tarafından "yetersiz ile çok yetersiz" arasında değerlendirilmiştir. Gözlem formunda bu kazanımla ilgili olarak tanımlanan "kamu kurum/ sivil toplum kuruluşlarının web sitelerinden nasıl yararlanılacağını göstermesi" davranışında öğretmen akıllı tahtayı video gösterimi amaçlı kullanmıştır. Akıllı tahtanın bu şekilde kullanımını gözlemciler orta düzeyde yeterli olarak değerlendirmiştir.

Yine Tablo 7'de görüldüğü gibi gözlenmesi amacıyla tanımlanan 20 davranıştan (ilk dokuzunda ders kitabı ve onuncusunda akıllı tahta olmak üzere toplam) ilk 10 davranışta materyal kullanımı gözlenirken, son 10 davranışta (öğrencilerin diğer derslerle ilişki kurması, örnek olaydan yararlanması, derse etkin olarak katılması, üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorulara cevap vermesi vb.) öğretmen materyal kullanmamıştır.

2.Kazanım, "Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar" ile ilgili materyal kullanımına ilişkin bulgular Tablo 8'de verilmiştir:

Tablo 8. ÖM açısından ikinci kazanımla ilgili etkinliklere ilişkin gözlem bulguları

Kazanımla ilgili olarak öğrencilerin; (Devlet, merkezi yönetim, yerel yönetim)	Öğretmenin kullandığı ÖM'leri ve düzeyleri
Kavramların tanımını yapması	Yazı tahtası (çok yetersiz)
Kavramların tanımını tekrar etmesi	Yazı tahtası (yetersiz)
Kavramların tanımını deftere yazması	Yazı tahtası ve ders kitabı (çok yetersiz)
Kavramlara günlük yaşamdan örnek vermesi	Ders kitabı (yetersiz)
Yerel yönetim birimlerinin isimlerini sayması	
Yerel yönetim birimlerinin türlerini sıralaması	
Yerel yönetim birimlerinin görevlerini söylemesi	Ders kitabı (çok yetersiz)
Yerel yönetim birimlerine neden gerek duyulduğunu söylemesi	
Yerel yönetim birimlerinin önemini açıklaması	
Yerel yönetim birimlerinden hangi durumlarda yararlanılacağına örnek vermesi	
Yerel yönetim birimlerinin web sitelerinden nasıl yararlanılacağını göstermesi	
Diğer derslerle ilişki kurması	Materyal kullanımı gözlenmedi
Örnek olaydan yararlanması	
Derse etkin olarak katılması	
Üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorulara cevap vermesi	
İşbirliğine dayalı grup çalışmaları yapması	
Düşüncelerinin ifade etmesi / Günlük yazması	
Öz değerlendirme (neler öğrendim, vb.) yapması	
Ürün dosyası oluşturması / Akran değerlendirme yapması	

İkinci kazanım olan “Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar” ile ilgili materyal kullanımına ilişkin Tablo 8’deki gözlem sonuçları dikkate alındığında, öğretmenin materyal olarak çoğunlukla ders kitabı kullandığı anlaşılmaktadır. Ders kitabının kullanımı da gözlemciler tarafından “yetersiz ile çok yeteriz” arasında gözlenmiştir. Bunun dışında öğretmenin “kazanımla ilgili kavramların tanımını yaptırma, bu tanımları öğrencilere tekrar ettirme ve deftere yazdırma etkinliklerinde yazı tahtasından yararlandığı gözlenmektedir. Ancak gözlemcilere göre yazı tahtasının bu amaçla kullanımları “yetersiz ile çok yetersiz” arasında değerlendirilmiştir. Öte yandan ilk kazanımda olduğu gibi bu kazanımda da gözlem formunda tanımlanan 20 davranıştan ilk 10 davranışta materyal kullanımı gözlenirken son 10 davranışta öğretmenin materyal kullanmadığı görülmektedir.

3.Kazanım, “Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar” ile ilgili materyal kullanımına ilişkin bulgular Tablo 9’da verilmiştir:

Tablo 9. ÖM açısından üçüncü kazanımla ilgili etkinliklere ilişkin bulgular

Kazanımla ilgili olarak öğrencilerin; (Temel hak, Katılım hakkı, Düşünce özgürlüğü, Özgürlük kavramları)	Öğretmenin kullandığı ÖM’leri ve düzeyleri
Kavramların tanımını yapması	Ders kitabı (orta düzeyde)
Kavramların tanımını tekrar etmesi	Ders kitabı (yetersiz)
Kavramların tanımını deftere yazması	
Kavramlara günlük yaşamdan örnek vermesi	Ders kitabı (çok yetersiz)
Bireysel ve toplumsal ihtiyaçların neler olduğunu açıklaması	
Temel haklarının isimlerini sayması	Ders kitabı (yetersiz)
Temel haklarının yasal dayanaklarını söylemesi	
Temel haklarının ne işe yaradığını /ne fayda sağladığını söylemesi	
Temel haklarının önemini açıklaması	
Temel haklarının sağladığı faydalara örnek vermesi	
Temel hakları ile ilgili durumlarda web sitelerinden nasıl yararlanılacağını göstermesi	Ders kitabı (çok yetersiz)
Diğer derslerle ilişki kurması	
Örnek olaydan yararlanması	
Derse etkin olarak katılması	Yazı tahtası (yetersiz)
Üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorulara cevap vermesi	
İşbirliğine dayalı grup çalışmaları yapması	
Düşüncelerini ifade etmesi	
Günlük yazması /	Materyal kullanımı
Öz değerlendirme yapması	gözlenmedi
Ürün dosyası oluşturması	
Akran değerlendirme yapması	

Tablo 9’daki bulgular incelendiğinde “Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar” kazanımı etkinlerinde tanımlanan toplam 21 davranışın ilk 14’ünde materyal kullanımı gözlenirken son yedisinde gözlenememiştir. Öğretmenin ilk 14 davranışla ilgili etkinliklerin 13’ünde kullandığı materyal ise sadece ders kitabı olduğu görülmektedir. Ders kitabının bu kullanımına ilişkin yeterli düzeyleri gözlemci değerlendirmelerinde “orta düzeyde yeterli ile çok yetersiz” arasında değişmektedir.

4.Kazanım: “Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir” ile ilgili materyal kullanımına ilişkin bulgular Tablo 10’da verilmiştir:

Tablo 10. ÖM açısından dördüncü kazanımla ilgili etkinliklere ilişkin gözlem bulguları

Kazanımla ilgili olarak öğrencilerin; (Egemenlik, millî egemenlik, millî bağımsızlık, bayrak)	Öğretmenin kullandığı ÖM'leri ve düzeyleri
Kavramların tanımını yapması	
Kavramların tanımını tekrar etmesi	Ders kitabı (orta düzeyde yeterli)
Kavramların tanımını deftere yazması	
Kavramlara günlük yaşamdan örnek vermesi	Ders kitabı (çok yetersiz)
Bayrak kanununda yer alan özellikleri söylemesi	Ders kitabı (yetersiz)
Bayrağın önemini açıklaması	Ders kitabı (orta düzeyde yeterli)
İstiklal Marşı'nın kim tarafından yazıldığını söylemesi	Ders kitabı (yetersiz)
İstiklal Marşı'nın hangi koşullarda kabul edildiğini söylemesi	
İstiklal Marşı'nın anlamını açıklaması	Ders kitabı (orta düzeyde yeterli)
İstiklal Marşı'nın önemini açıklaması	
Bayrağımız ve İstiklal Marşı'mıza nasıl davranılacağını göstermesi	
Diğer derslerle ilişki kurması	
Örnek olaydan yararlanması	
Derse etkin olarak katılması	
Üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorulara cevap vermesi	
İşbirliğine dayalı grup çalışmaları yapması	Materyal kullanımı gözlen- medi
Düşüncelerini ifade etmesi	
Günlük yazması	
Öz değerlendirme (neler öğrendim, vb.) yapması	
Ürün dosyası oluşturması	
Akran değerlendirme yapması	

Tablo 10'da "Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir" kazanımı ile ilgili etkinliklerde öğretmen tarafından kullanılan materyallere ilişkin bulgular dikkate alındığında gözlem formunda tanımlanan 21 davranışın ilk 11'inde ders kitabı kullandığı görülmektedir. Bu 11 davranışla ilgili etkinliklerde ders kitabı kullanımı ile ilgili olarak gözlemcilerin değerlendirmeleri "orta düzeyde yeterli ile çok yetersiz" arasında değişmektedir. Geri kalan diğer 10 davranışla ilgili olarak herhangi bir materyal kullanımına rastlanmamıştır.

SB- EVÖA'ı etkinliklerine yönelik gözlemci anekdotlarından elde edilen bulgular

Gözlemcilerin, gözlem formu dışında altı haftalık gözlem süresince derslerin işlenişi ile ilgili olarak tuttıkları kendi anekdotlardan elde edilen tema ve kodlar Tablo 11'de verilmiştir:

Tablo 11'e göre gözlemci anekdotlarından öğretme-öğrenme süreçlerinin iki temel boyutu olan ders öncesi ve ders süreci temaları elde edilmiştir. Ders süreci teması da kendi içinde öğretim yöntem ve teknikleri, öğretim materyali, zaman yönetimi ve iletişim-etkileşim alt temaları elde edilmiştir.

Tablo 11. Gözlemci anekdotlarından elde edilen bulgular

A. Ders öncesi	B3. Öğretmenin zaman yönetimi
Öğretmenin derse hazırlıklı gelmemesi	Ders süresini yönetememe
Öğrenci konuları araştırıp not alarak gelmesi	Derse geç gelme (20 dk)
B. Ders süreci	Bir kavramla bir ders saatini bitirme (Gereksiz ayrıntılara girme)
B1. Öğretim yöntem ve teknikleri	Konuları zamanında yetiştirememe
Düz anlatım kullanma	Kendi hayatını öne çıkarma
Soru cevap kullanma	B4. İletişim -etkileşim
Konuyu kitaptan tekrar yazdırma	Öğrencinin pasif kalması
Bir konu anlaşılmadan diğerine geçme	Öğrencinin anlamadığını soramaması
B2. Öğretim Materyali	Öğretmenin kaba ifadeler kullanması
Ders kitabı (Konu özetli soru bankası)	Öğretmenin gereksiz ve ani tepkiler verme
Yazı tahtası	Öğretmenin konu dışına çok çıkma
Akıllı tahta (çok az)	

Ders öncesi temasında “öğretmenin derse gelmeden önce hazırlık yapmadığı” gözlemcilerde yaygın bir kanaat oluştururken, öğrencilerin konuları önceden (özellikle internetten) araştırıp not alarak geldikleri görülmüştür. Öğretim yöntem ve teknikleri alt teması altında ise birinci alt problemde yer alan dört kazanımda da gözlemlendiği gibi öğretmenin düz anlatım ve soru cevap uygulamalarını çok yoğun olarak kullandığı gözlemci anekdotlarında da vurgulanmaktadır. Ders öncesi temasında da söz edildiği gibi derse konuları araştırıp not alarak gelen öğrencilere öğretmenin konuyu “özetli soru bankası kitabından okuyarak tekrar yazdırdığı” ve “öğrencilerin bir konuyu tam olarak anlayamadan öğretmen tarafından başka bir konuya geçildiği” gözlemci anekdotlarında yer almaktadır.

Öğretim materyali alt teması altında da ikinci alt problemde yer alan dört kazanımla ilgili bulgularda da ulaşıldığı gibi öğretmenin tüm derslerinin neredeyse tamamında sadece “konu özetli soru bankası ders kitabı ve yazı tahtası” kullandığı; çok nadiren de akıllı tahtadan yararlandığı tespit edilmiştir. Zaman yöntemi alt temasında ise gözlemcilerin anekdotlarında öğretmenin ders süresini çok iyi yönetemediği, bazı derslere yaklaşık 20 dakika geç kaldığı, gereksiz ayrıntılarla bir ders saatinin tamamını harcadığı,

ders sürecinde konu dışına çok çıkarak ilgisiz konularla (özellikle kendi hayatıyla) zaman kaybetmekte ve konuları zamanında yetiştiremediği belirtilmektedir.

İletişim-etkileşim alt temasında öğrencilerin ders sürecinde pasif olması, anlamadığı yerleri soramaması, öğretmenin kullandığı dilin kaba oluşu; gereksiz şekilde ani tepkiler vermesi ve çok sık bir şekilde konu dışına çıkarak hem dikkatleri dağıtması hem de süreyi etkili kullanamaması gibi bulgular gözlemcilerin aldığı notlar arasında dikkat çekmektedir. Gözlemci anekdotlarından elde edilen görüşlerden bazıları doğrudan alıntı yapılarak aşağıda verilmiştir:

“Öğretmen dersi işlerken sadece konu özetli soru bankası kullanıyor (Gözlemci 2)

“Öğrenciler dersten önce konuyu araştırıp, defterlerine notları alıyorlar. Öğretmen aynı konuyu kitaptan bakarak tekrardan yazdırıyor” (Gözlemci 1).

“Öğretmen, derste öğrenciler tam olarak o konuyu anlamadan başka bir konuya geçiyor. Öğrenciler konuyu anlamayınca hoca sinirleniyor ve sinirini biz orada olduğumuz için bastırmaya çalışıyor” (Gözlemci 3)

“Öğretmen derse tam hazırlık yaparak gelmiyor. Derste sadece klasik teknikler olan düz anlatım ve soru cevap tekniklerini kullanıyor. Dersin bitiş sürelerini bilmediği için derste zaman yönetimi konusunda sıkıntı yaşıyor” (Gözlemci 1)

“Derse geç giriyor ve ders konuları bu yüzden yetiştirilmiyor. Öğretim tekniği olarak sadece düz anlatım ve soru cevap kullanıyor” (Gözlemci 3)

SB- EVÖA ile ilgili öğretmenin yıllık plandan elde edilen bulgular

Bu alt problem kapsamında da öğretmenin 2018-2019 eğitim öğretim yıllık planı incelendiğinde Şekil 1.de verilen ana bölümlerden oluştuğu görülmektedir.

Şekil 1’de görüldüğü gibi 2018-2019 eğitim öğretim yılı Sosyal Bilgiler ünitesinde sunulmuş yıllık planının başında okulun adı, hangi yıla ait olduğu ve dersin adı yer almaktadır. Alt satırlarında bu yıllık planın genel ağ üzerinden Milli Eğitim Bakanlığının hangi adresine yüklenmesi gerektiği bilgisi ve öğrenme alanı bölümü yer almaktadır. Söz konusu yıllık plan “hafta, ders saati, konu, kazanımlar, Atatürkçülükle ilgili konular, değerler eğitimi, kullanılan eğitim teknolojileri, araç ve gereçleri, öğrenme-öğretme yöntem ve teknikleri ile belirli gün ve haftalar olmak üzere toplam on sütundan oluşan bölümlere ayrılmıştır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarına İlişkin Eğitim Durumlarının İncelenmesi: Durum Çalışması

... Ortaokulu 2018-2019 Eğitim Öğretim Yılı 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Ünitelendirilmiş Yıllık Planı										
Bu yıllık plan http://e-mufredat.meb.gov.tr genel ağ adresindeki "Yıllık Plan modülüne de haftalık ana şablon olarak yüklenecektir.										
Öğrenme alanı.....										
Ay	Hafta	Ders Saati	Konu	Kazanımlar	Atatürkçülükle ilgili konular	Değerler Eğitimi	Kullanılan Eğitim Teknolojiler, Arac ve Gere-	Öğrenme- Öğretme Yöntem ve	Belirli Gün ve	Haftalar

Şekil 1. 2018-2019 Eğitim öğretim yılı Sosyal Bilgiler dersi ünitelendirilmiş yıllık planı

Alt problem doğrultusunda 2018-2019 Eğitim Öğretim Sosyal Bilgiler yıllık planında EVÖA'yla ilgili bölüm ele alındığında gözlenen konu başlıkları ve içerikleri Tablo 12'de verilmiştir.

EVÖA'ındaki yıllık plan bölümleri ve içeriklerinin yer aldığı Tablo 12'i incelendiğinde söz konusu öğrenme alanının Nisan ayının ikinci haftası ile Mayıs ayının ilk haftası arasında, her kazanım için 3'er saat olmak üzere toplam dört hafta ve 12 saat olarak planlandığı görülmektedir. Ancak gözlem sürecinde bu zaman planlaması, öğretmenin zaman yönetimindeki izlediği yaklaşım nedeniyle 1 ve 2. kazanımlar için 6'şar saat, 3 ve 4. kazanımlar için 3'er saat olmak üzere toplam 18 saat ve altı haftaya sarkmış olarak gerçekleşmiştir.

EVÖA'ında "Konu, Kazanımlar Atatürkçülükle ilgili konular, Değerler eğitimi" başlıkları Millî Eğitim Bakanlığının 2018 5. Sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan içerik ve başlıklarla birebir aynı olarak düzenlendiği görülmektedir.

Kullanılan eğitim teknolojileri, araç ve gereçleri başlığı altında "Akıllı Tahta EBA" ifadesi yer almaktadır. Ancak gözlem sürecinde öğretmen bu uygulamayı çok nadir düzeyde kullanmıştır. Yıllık planda yer alan diğer öğrenme alanlarına göz atıldığında hepsinde de aynı ifadenin yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu ifade sadece EVÖA'na ait değildir. Öte yandan, öğretmenin ders sürecinde çok yoğun olarak kullandığı ders kitabı ve yazı tahtasına yıllık planın bu bölümünde yer verilmemiştir.

Yine bölümde alanyazında Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılabileceği önerilen çok çeşitli sayıda materyallerden (anlam çözümleme /karşılaştırma

tabloları, bilmece, bulmaca çalışma yaprağı kavram haritaları internet kullanımı, gazete ve dergilerden yararlanma, bilgisayar ve internet teknolojileri, kaynak kişi, iki ve üç boyutlu görseller vb.) söz edilirken bu araştırma sürecinde hiçbirinin kullanımına rastlanmamıştır.

Tablo 12. Yıllık planda SB- EVÖA'na ilişkin konu başlıkları ve içerikleri

Ay ve hafta,	Nisan'ın 2.hafta ile Mayıs'ın ilk haftası
Ders saati	Her kazanım için 3'er saat (3x4= toplam 12 saat)
Konu	Halka hizmet veren kurumlar Yaşadığım yerin yönetimi Temel haklarımızı öğrenelim Bayrağımız ve İstiklal Marşı
Kazanımlar	1. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir 2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar. 3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar. 4. Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir
Atatürkçülükle ilgili konular,	4. Kazanımda "Atatürk'ün bağımsızlığa verdiği önem vurgulanacaktır."
Değerler eğitimi	1.Kazanım için: Özgürlük, Bağımsızlık, Çalışkanlık, Duyarlılık, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Vatansızlık, Yardımseverlik; 2.Kazanım için: çalışkanlık, duyarlılık, sorumluluk, 3.Kazanım için: Dayanışma, Sorumluluk, Duyarlılık, Eşitlik, Özgürlük, Yardımseverlik; Saygı, Sevgi, 4. Kazanım için: Bağımsızlık, Vatansızlık, Duyarlılık, Özgürlük, Sorumluluk,
Kullanılan eğitim teknolojileri, araç ve gereçleri,	Akıllı tahta EBA
Öğrenme-öğretme yöntem ve teknikleri	Anlatım, soru-cevap, gezi-gözlem tartışma (panel, münazara, forum vb) örnek olay, beyin fırtınası, bireysel çalışma, grupla çalışma, problem çözme, kaynak kişilerden yararlanma, gösteri, drama ve rol yapma, altı şapka teknikleri
Belirli gün ve haftalar	Kut'ül Amare Zaferi

EVÖA'ında öğrenme-öğretme yöntem ve teknikleri başlığı altında "anlatım, soru-cevap, gezi-gözlem tartışma (panel, münazara, forum vb) örnek olay, beyin fırtınası, bireysel çalışma, grupla çalışma, problem çözme, kaynak kişilerden yararlanma, gösteri, drama ve rol yapma, altı şapka teknikleri" listelenmiştir. Ancak gözlem sürecinde öğretmenin çok yoğun şekilde anlatım ve soru cevap yöntemi kullandığı, az da olsa (kitapta yer alan) örnek olaylardan yararlandığı, çok nadir olarak da öğrencilere rol vererek rol oynama yaptırdığı görülmüştür. Ancak bu yöntemlerin etkililikleri gözlemciler

tarafından genel olarak “yetersiz ya da çok yetersiz” bulunsa da öğretmenin anlatım, soru cevap, örnek olay, rol oynama dışındaki yöntem ve teknikleri hiç kullanmadığı gözlenmiştir. Ayrıca söz konusu öğrenme alanında öğretim yöntem ve teknikleri, planın ilgili sütununda liste şeklinde yazılmış olup konuların ve kazanım düzeylerinin dikkate alınmadığı çok açık bir şekilde görülmektedir. Başka bir ifade ile öğretmen tarafından yöntem teknik isimleri konunun ve kazanımların özellikleri dikkate alınmadan yazılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan yıllık planda yer alan diğer öğrenme alanlarına da bakıldığında ÖYT başlıkları altında hep “aynı liste içeriğinin” kopyalanıp yapıştırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla EVÖA’ı için yazılan ÖYT isimlerinin sadece bu öğrenme alanına özgü olmadığı görülmektedir. Alinyasında hem Sosyal Bilgiler öğretiminde hem de genel olarak öğretme-öğrenme sürecinde öğrencinin daha etkin olabileceği çok sayıda yöntem ve teknik çeşitliliği varken ne yıllık planın genelinde ne de EVÖA’ı boyutunda söz konusu bu çeşitlilik gözlenmemiştir.

SB- EVÖA ile ilgili olarak öğretmenin görüşlerinden elde edilen bulgular

Bu alt problem kapsamında dersin öğretmeni ile yapılan görüşme kaydı analiz edilerek elde edilen tema ve kodlar Tablo 13’de verilmiştir:

EVÖA’ındaki öğretme-öğrenme etkinlikleri doğrultusunda dersin öğretmeni ile yapılan görüşme verilerinin analizi sonucunda Tablo 13’de görüldüğü gibi “programın genel özellikleri, öğrenci nitelikleri ve dersin işlenişi” olmak üzere üç tema orta çıkmıştır.

Programın genel özellikleri teması altında öğretmen, SBDÖP’nin olumlu ve olumsuz yönlerini belirterek, geliştirilmesi düşünülen programlarda dikkate alınması için öneriler sunmuştur. Bu kapsamda öğretmen, programın olumlu özellikleri olarak; içeriğinin basit, görsel unsurlarla desteklenmesi ve bilgilerin somu şekilde sunumu olarak belirtirken; ders içeriğinin bir tarih, bir coğrafya, bir vatandaşlık konusu şeklinde sıralanmasını, bazı ünitelerin öğrencilerin sınıf düzeyinin üstünde olmasını, içerikteki bilgilerin öğrencilerin günlük yaşamları ile ilişkili olmadığı yönünde eleştiriler dile getirmiştir.

Tablo 13. EVÖA'ı ile ilgili olarak öğretmenin görüşlerinden elde edilen bulgular

1. Genel olarak programın	3. Ders işlenişi
A. Olumlu yönleri	Sadece düz anlatım kullanması
İçeriklerin somutlaştırılmış olması	Öğrenci alışkanlıkları okuma-yazma olması
Görsel unsurlarla desteklenmesi	Düz anlatıma dayalı somutlaştırma yapması
Program çok iyi ve basit olması	Puzzle kullanması (Haritada illeri yerleştirme)
B. Olumsuz yönleri	Farklı yöntemlerin işe yaramayacağını düşünmesi
İlkçağ uygarlıkları ünitesinin erken olması	Ünite özetlerini fotokopi olarak vermesi
İçeriğin tarih, coğrafya ve vatandaşlık şeklinde sıralanması	Şarkı kullanması
Okulundaki öğrencilerin seviyesine göre uygun değil	Öğrencilere isim vermesi (konuyla ilgili kavram, yer vb.)
Program içeriği çok yüklü ve saat yetersiz	Şemalaştırma etkinlikleri yapması
Bilgiler öğrencilerin günlük yaşamı desteklemiyor	Okulun materyal yetersizliği olması
Programların çok sık değişmesi	Benzetmeler kullanması
C. Program hazırlamada öneriler	Ödev uygulaması olmaması
Okulun bulunduğu çevrenin dikkate alınması	Yapılan her şey okulda kalmaması
Öğrenci özelliklerinin dikkate alınması	EBA, akıllı tahta, video kullanması
Aile özelliklerinin dikkate alınması	Yarınlarda amacın öğrenmek değil, kazanmak olması
Sosyo ekonomik özellikler dikkate alınması	Farklı yöntemlerin işe yaramayacağını düşünmesi
İçeriğin tarih, coğrafya ve vatandaşlık olarak ayrılması	Sınava yönelik özetli soru bankası kitabı kullanılması
Ders saatlerinin artırılması	
2. Öğrenci nitelikleri	
Öğrenci seviyesinin düşük olması	
Sınav odaklı düşünmesi	
Sadece ezberleyerek öğrenmesi	
Çoktan seçmeli test mantığında olması	
Tartışma, yorum yapamaması	
Farklı açılardan düşünememesi	
Hayata geçirememesi (İlişkilendirme, örneklendirme)	
Okuma ve yazma ağırlıklı öğrenme isteğinde olması	
Öğrencinin almaya açık olmaması	
Az bilgiyle yetinme isteği	
Derse katılım istekleri çok düşük olması	
Öğrenciye öğrenmede ailenin destek sağlamaması	

Bunun yanında öğretmen, yeni programların hazırlanmasında, ders içeriğinin temel disiplinlere ayrılması gerektiğini; okul, öğrenci, aile vb. temel öğelerin özelliklerinin de dikkate alınması gerektiği vurgulamıştır. Öğrenci nitelikleri temasında öğretmen; öğrencilerin nitelik ve beklentilerinin düşük olduğunu, sınav odaklı ve test mantığında düşündüklerini, anlamak yerine

ezberlemeyi tercih ettiklerini, bilgileri günlük yaşama geçiremediklerini, farklı düşünme, tartışma, yorumlama, örneklendirme, ilişkilendirme vb. zihinsel süreç etkinliklerinde iyi olmadıklarını, az bilgiyle yetinme çabası içinde olduklarını ifade etmektedir.

Ders işleniş teması altında ise öğretmen, deneyimleri sonucunda farklı yöntemler kullanmanın işe yaramayacağını düşündüğünü ve öğrencilerin temel öğrenme alışkanlarının okuma ve yazma olması nedeniyle, derslerinde düz anlatım yöntemini kullandığını belirtmektedir. Derslerinde okulunda materyal yetersizliği olmasına, rağmen düz anlatıma dayalı somutlaştırma, şarkı, şema, benzetme, puzzle kullanma, özet fotokopileri verme, EBA ve akıllı tahtadan yararlandığını, ders kitabı yerine de sınavlara yönelik konu özetli soru bankası kullandığını söylemektedir. Ödev uygulamasının yasak olması nedeniyle sınıf içi öğrenme etkinliklerinin sınıfta kaldığını, günlük hayata yansımadığından söz etmektedir. Bu tema ve kodların elde edildiği ders öğretmenin görüşlerini yansıtan bazı ifadeler doğrudan alıntı yapılarak aşağıda verilmiştir:

“...ilkçağ uygarlıkları konusu çocuklar tarafından sadece ezberlenebiliyor, daha akılda kalıcı etkinlikler yapamıyoruz, isimleri telaffuz etmekte zorlanıyorlar, yüzyıl olarak düşünemiyorlar ve uygarlıkların nerede kurulduğunu algılamakta zorlanıyorlar. Öğrencilerin seviyesine göre erken...”

“Yeni programların öğrenci merkezli, öğrenci ihtiyaçlarını karşılama vb. özellikleri konusunda ikilemde kalıyorum, programı kötülemek de istemiyorum, ama okulun bulunduğu çevrenin gereği öğrenciler donanımlı gelmediği için bu programdaki kazanımların çok azını alabiliyor.”

“Etkin vatandaşlık hayatla iç içe ...ama çocukların aklında ailede büyüklerinden duydukları kalıyor... örneğin, gündemde seçim olduğu için biliyorlar... Valinin, kaymakamın seçimle işbaşına geldiğini düşünüyorlar. X kişisi buradan aday olmuş, şuradan aday olmuş, duyuyorlar... şimdi ilin en üst düzey yönetici kim diye sorsanız “muhtar” derler. Mahallesinde, ailesinde en çok onu konuşuyor, onunla haşır neşir oluyor, TV’den onu duyuyor, öyle düşünüyorlar...”

“Öğrencilerin ve ailelerinin beklentileri çok düşük... günlük hayatta kullanılacak “çok az bir bilgi yeter” diyorlar. Bir ilçede çalışırken bu programın aynısını orada da işledim. Gayet sorumlu veliler olduğu için program çok güzel aktı gerçekten. Çocukların seviyesine uygun, çocuklar soruyu çözer, etkinlikleri yapardı, yapamadıkları soruları bana getirirlerdi. Ya da kaymakam mı daha yetkili ilçe milli eğitim

müdürü mü? Ayırt edebiliyordu. Çünkü onları okullarında görebiliyorlardı ve de küçük bir yer olduğu için bunları sorguluyorlardı..."

"Öğrenci dersteki konuları hayatında kullanabileceğini düşünmüyor, sadece ders konusu olarak görüyor. Vali ve belediye başkanını yardıma muhtaç insanlara yardım eden kişi olarak görüyor... onlardan yardım aldıkları için... İşine geldiğini öğrenecek, istediği kadar öğrenecek, ihtiyacı olanı merak ediyor... hedefleri çok yüksek değil..."

"...Program aslında güzel... basit... burada da öğrenci biraz fazla boş. Ezberden uzaklaşalım dedikçe biraz boş bırakmış oluyoruz. Ödev yok mesela... sınıfta somutlaştırırsın mesela... ama onunla ilgili bir ödev hazırlamasını istersen daha kalıcı olabilir... ödev yok. Bazı öğrenciler kendi isteklerine göre önceden hazırlanıp geliyor..."

"...Drama etkinliklerinden çok etkilendiklerini düşündüm... dersler sıkıcı... Derste eğlence istiyorlar. Kolay sunsan bile öğrenciler daha kolay istiyor... üç dört öğrencinin dışında kalıcı öğrenme sağlanamıyor..."

"Çocukların derslerini günlük olarak tekrar etmeleri gerektiğini anlatamıyorum.... Testlerle, örneklerle desteklemek gerektiğini söylüyorum, ama ders derste kalıyor, yazılıya bir gün kala çalışılıyor."

"Sınavları çok yakından takip eden bir Sosyal Bilgiler öğretmeni var, soruları birbir çıkıyor, onun soru bankasını kullanıyorum. 6-7 öğrencim bilinçli olarak aldı, geri kalanlar sorularla ilgilenemedi. Sürekli uyarıp bana çözmedikleri soruları getirmelerini söylesem de getiren yok... Ders kitabı takip etmiyorum açıkçası Eba'yı kullanıyorum, orada görseller ve videolar var, ders kitapları ile aynı.... Sınıfta yeri gelince video açıyorum, Eba'daki slaytların bulunduğu videoyu açıyorum..."

Özet olarak bu alt problem kapsamında dersin öğretmeni ile yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular çerçevesinde; öğrencilerin seviyelerin düşük olduğunu, öğrenmek ve anlamak yerine ezberlemeyi tercih ettiklerini, sınav odaklı çalıştıklarını söyleyen öğretmen, diğer taraftan ise öğrencilerin materyal ve oyun ihtiyaçlarını fark ettiğini, materyal kullanıldığında ulaşılabilecek sonucun çok olumlu olacağını tespitini yapmaktadır. Ancak buna rağmen öğretmen, öğretme yöntem- teknikleri ve materyal kullanmada açısından alışlagelmiş klasik ve tek düze anlayışa dair uygulamaları devam ettirme çelişkisini yaşamaktadır.

Tartışma ve Sonuç

5. Sınıf SB-EVÖA alanı ile ilgili öğretme-öğrenme süreci etkinliklerine ilişkin

ders gözlemleri, görüşmeci anekdotları, yıllık plan ve öğretmenle görüşme yoluyla elde edilen verilerden ulaşılan sonuçlar bu bölümde irdelenmiştir.

Buna göre öğretme-öğrenme süreci, öğretme yöntem-teknikleri açısından ele alındığında; gözlem formundaki değerlendirmelere ve gözlemci anekdotlarına göre öğretmenin ağırlıklı olarak düz anlatım ve soru cevap yöntemi kullandığı, bunların yanı sıra az da olsa kitaptaki örnek olaylardan yararlandığı, öğrencilere oturdukları yerde kendilerine verilen rolle sınırlı olmak üzere rol oynama kullandığı ve öğrenci aktifliğini sağlamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar (Aykaç, 2007; Polat 2006)'ın Sosyal Bilgiler öğretiminde öğretmenlerin yöntem seçiminde ve öğrenci aktifliğini sağlamada sorun yaşadıklarını ortaya koyan bulguları desteklemektedir.

Alinyazında çok çeşitli öğretme-öğrenme yöntem ve tekniklerinden söz edilmekte olup her birinin taşıdığı özellikler, kullanım amaç ve koşulları farklı olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle her durumda aynı yöntemi kullanmanın başarı sağlaması düşünülemez. Bilen (2006) ve Demirel (2006)'e göre öğretme-öğrenme sürecinde kullanılmak üzere yöntem ve tekniklerin seçimi yaparken her birinin taşıdığı özellikler ve kullanım amaçları, hedeflerin (kazanım) nitelikleri, içeriğin yapısı ve düzeyi, öğrenci ve öğretmenin eğitimden, beklentileri ve kendi kişisel özellikleri, süre, maliyet, kullanım kolaylığı, öğrenci sayısı, derslik ve büyüklüğü vb. çok sayıda değişken dikkate alınarak karar verilmesi vurgulanmaktadır. Bu çalışmada ise öğretmenin her öğrenme alanı, her kazanım, her durum vb. kısaca her koşulda aynı yöntemler sonucu elde edilmiştir. Nitekim öğretmenin yıllık planında tüm düzeylerdeki kazanımlar ve tüm öğrenme alanlarında aynı yöntem ve tekniklerin isimlerinin yazılı olması bu kanıyı güçlendirmektedir.

MEB (2018) SBDÖP "...bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb." Niteliklerdeki bir bireyi tanımlamaktadır. Bu niteliklere sahip bireylerin yetişmesi için salt bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir program anlayışından ve uygulamalarından söz ederek öğretilmekte özgün ve yaratıcılık beklendiği vurgulanmaktadır. Bu beklentileri karşılamak amacıyla olan öğretme-öğrenme etkinlikleri yaşantıya dayalı, uygulamaya dönük, canlı ve zevkli bir ortam sağlama, öğrenci ihtiyaçlarını karşılama, zengin bir çeşitliliğe sahip bireysel farklılıkları geliştirici vb. (Bilen, 2010) özellikler taşıması beklenirken;

bu çalışma sürecindeki öğretmenin sınıfa ders öncesinde hazırlık yapmadan geldiği, öğrencilere konuyu özetli soru bankası kitabından okuyarak yazdırdığı gözlenmiş ve öğrencilerin bir konuyu tam olarak anlayamadan öğretmen tarafından başka bir konuya geçildiği yargısına ulaşılmıştır. Genel olarak öğretme öğrenme sürecinde öğrencilerde gözlenmesi beklenen “diğer derslerle ilişki kurması, örnek olaydan yararlanması, derse etkin olarak katılması, üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorulara cevap vermesi, işbirliğine dayalı grup çalışmaları yapması, düşüncelerinin ifade etmesi ve sürece yönelik bireysel değerlendirmeler vb. etkinlikler ise gözlenememiştir. Bu kapsamda ele alındığında incelenen eğitim durumlarının genel olarak Sosyal Bilgiler programının amaç ve beklentileri, özellikle de “öğrenmeyi öğrenme” sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler başlığı altında tanımlanan nitelikleri kazdırması beklenmemelidir.

Yıllık planda 4 hafta (12 ders saati) olarak planlanan öğrenme alanının öğretim süreci; sınıf ortamındaki uygulamalarda 6 hafta (18 ders saati) sürmesinin en temel sebebinin gözlemci anekdotlarına göre öğretmenin ders süresini çok iyi yönetememesi (bazı derslere geç kalması, gereksiz ayrıntılarla ve konu dışındaki ilgisiz konularla çok zaman kaybetmesi) nedeniyle konuları zamanında yetiştirememesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan öğretmenin kendisiyle görüşüldüğünde ise program uygulamaları için zamanın yetersizliğini vurgulamıştır. Alanyazında da “zaman yetersizliği” ve “zamanın artırılma önerisi” çok sayıda araştırma tarafından dile getirilse de (Çalışkan, 2010; Karacaoğlu ve Acar 2010; Ekinci, 2007; Kabapınar ve Ataman, 2010; Kalaycıoğlu, 2007; Kuyucu, 2007 ; Taş ve Kıroğlu, 2018) aslında öncelikli sonunun zamanı “etkili ve verimli” kullanma olduğu düşünülmektedir.

Öğretmenin; öğrencilerinin nitelik ve beklentilerinin düşük olduğunu, sınav odaklı ve test mantığında düşündüklerini, bilgileri günlük yaşama geçiremediklerini, farklı düşünme, tartışma, yorumlama, örneklendirme, ilişkilendirme vb. zihinsel süreç etkinliklerinde iyi olmadıklarını, az bilgiyle yetinme çabası içinde olduklarını iddia etmesine rağmen, gözlem sürecindeki uygulamalarda bunları iyileştirecek önlemler almaması dikkat çekici bulunmuştur. Ayrıca öğrenci niteliklerinin olumsuzluğundan söz eden öğretmen, öğrencilerin istenen bir etkinliği, işi yapmada istekli olduklarını belirtmesine rağmen, öğrencinin bu “etkinlik isteğini”, “eğlenme beklentisini” öğretim

yöntemleri ile karşılanmıyor olması da düşündürücü bulunmuştur. Bu durum (Akpınar ve Gezer, 2010; Fırat Durdukoca, 2018; Ünal, 2012)'in öğretmenlerin öğrenen merkezli yeni eğitim yaklaşımlarını, fikir olarak benimzediklerini, ancak öğretim süreci uygulamalarına bunu yansıtmayarak ağırlıklı olarak geleneksel anlatımla ders işlemeyi sürdürdükleri sonucu ile örtüşürken; Ekinci (2007) ve Yaşar (2005)'in ulaştığı “öğrenci merkezli yapılandırmacı uygulamalarda öğrencilerin neyi ne zaman öğreneceklerine kendilerinin karar vermeleri gerekirken süreci öğretmenlerin yönettikleri, öğrenciye yeterince seçme şansı tanınmadığı yargısını kanıtlar niteliktedir. Buna karşılık (Gültekin, Gürdoğan-Bayır ve Göz, 2013; Kösterelioğlu ve Özen, 2015)'in yapılandırmacı anlayışa dayalı SBDÖP değişikliğinin programın öğretme-öğrenme ögesini olumlu etkilediği ve öğretmenler tarafından genel olarak başarılı bir şekilde uygulanabildiğine yönelik bulguları desteklemektedir.

Sosyal Bilgiler dersinde öğrenme ortamının, gerçek yaşam ilişkili ve anlamlı olması için bu dersin öğretme-öğrenme sürecinde, benzetimler yoluyla, gerçek ve güncel deneyimlerin gerekliliğine (Ersoy ve Kaya, 2009) dikkat çekilmektedir. Buna paralel olarak hem öğrencinin konuları günlük yaşamla ilişkilendirmesi bekleyen hem de gözlemlerine göre günlük yaşamdaki öğrenmelerin etkililiğini vurgulayan bir öğretmenin, bu amaca yönelik etkinlikler yapmaması ve “derslerin sadece sınıfta kaldığını” söylemesi oldukça dikkat çekici bulunmuştur. Öğrenilen konuları günlük yaşamla ilişkilendirme ve öğrenmenin niteliği yükseltme konusunda beklentileri olan bir öğretmenin, derslerini anlatım, açıklama, soru cevap, tekrar, test sorusu çözme, ders kitabı vb. geleneksel bir şekilde yürütmesi, öğrencilerin kitaptaki bilgileri aynen tekrar etmesini, kitaba bağlı kalmasını, test sorusu çözmesini istemesi de düşündürücü diğer hususlar olarak gözlenmiştir. Yanpar'a (2005) göre Sosyal Bilgiler derslerinde, yeterli düzeyde uygulama basamağında öğretim etkinlikleri yapılmadığı için öğrenilenlerin yaşamla ilişkilendirilmesinde güçlükler yaşanmaktadır. Öte yandan ulaşılan bu sonuç Gültekin, Gürdoğan-Bayır ve Göz (2013)'ün öğretme-öğrenme etkinliklerini öğrenci düzeyine uygun ve öğrenci merkezli bulduğu, kazanımlar ve konuların ise yaşamla ilişkisine dikkat çekildiğini ortaya koyan bulguları ile uyuşmamaktadır. EVÖA öğretme-öğrenme sürecinin özelinde ise Genç ve Çelik, 2018; Çolak 2015) öğretmen ve öğrencilerin vatandaşlık eğitimi içerik ve uygulamalarını eksik ve yetersiz gördükleri, bu eğitimin öğrencide kalıcı davranış

değişimi açısından etkili olmadığı yönündeki bulgularla paralellik gösteren etkinlik ve uygulamalar olarak değerlendirilmektedir. Ancak buna karşılık İkinci (2016) çalışmasında öğretmenlerin vatandaşlık konularının öğretiminde aktif öğretim yöntemlerini kullandıklarına ilişkin tespitlerden söz etmektedir.

Öğretim materyalleri kullanma açısından kendisiyle yapılan görüşmede okulun materyal yetersizliği olmasına rağmen derslerinde düz anlatıma dayalı somutlaştırma, şarkı, şema, benzetme, puzzle kullanma, özet foto-kopileri verme, EBA ve akıllı tahtadan yararlandığını, ders kitabı yerine de sınavlara yönelik konu özetli soru bankası kullandığını söylemektedir. Ancak gözlem bulgularına göre öğretmenin EVÖA kazanımlarına yönelik etkinliklerinin büyük bir çoğunluğunda “orta derecede yeterli ile çok yetersiz” arasında değişen yeterlik düzeylerinde sadece “konu özetli soru bankası ders kitabı ve yazı tahtası” kullandığı; çok nadiren de akıllı tahtadan yararlandığı, bunların dışında hiçbir materyal kullanmadığı belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgular Akpınar, Çolak ve Yiğit (2012); Yeşil (2016)’in öğretmen ve öğretmen adaylarının öğretim sürecindeki yöntem teknik seçimi ve kullanma, materyal kullanma, iletişim ve sınıf yönetimi boyutlarında tespit ettikleri yetersizlikleri desteklemektedir. Aynı zamanda ortaya çıkan göstergeler Doğanay ve Sarı (2008) tarafından ileri sürülen öğretim programının uygulanmasında gerekli olan aile, toplum, araç-gereç, fiziki koşullar ve hizmet içi eğitim ihtiyacını yansıtır niteliktedir. Ancak Ayva (2010), bu sonuçların tersine Sosyal Bilgiler dersinin öğrenme öğretme sürecine öğrencilerinin aktif öğrenme yöntemleri ile katıldıkları çalışma yapıklarını olumlu bulduklarını sonucunu ortaya koymaktadır.

Öğretmenin yıllık planı da özellikle öğretim yöntem ve teknikleri ile öğretim materyallerinin yer aldığı bölümleri açısından işlevsel bulunmamış, bu bölümlerin sadece “liste” özelliği taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özetle 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programını genel olarak basit, somut, görsellik açısından zengin bulan öğretmenin, bu programın EVÖA kazanımları için öğretme-öğrenme süreci etkinliklerinde “öğrenci etkinliğine dayalı, daha çok duyu organını işe koşan, yaparak yaşayarak öğrenmeyi, bireysel farklılıkları esas alan, günlük yaşamla ilişkilendiren, ezberden çok anlamayı ve düşünce üretmeyi önemseyen vb. yaklaşımlar izlemediği gözlenmiştir. Dolayısıyla da bu çalışma ile incelenen öğretme-öğrenme süreci uygulamaları hem 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programının vizyon, amaç ve

ilkelerinden hem de çağdaş eğitim uygulama ve beklentilerini karşılamaktan oldukça uzakta olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu kapsamda öğretim programlarındaki özellikle 2004 yılından itibaren, yapılandırmacı anlayış çerçevesinde öğrenci merkezli, öğrenilenlerin yaşama dönük olması, işbirlikli öğrenme, öğrenci aktifliği, vb. değişimlere rağmen; öğretme-öğrenme süreçlerindeki geleneksel öğretim zihniyeti ve yaklaşımlarını temsil eden uygulamalarda istenen düzeyde değişim olmadığı anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda özelde EVÖA kazanımları için öğretme-öğrenme süreci etkinliklerinde genelde ise SBDÖP'lerinin öngördüğü öğretme-öğrenme paradigma ve yaklaşımları açısından şu öneriler ileri sürülebilir:

- Öğretim programlarını hazırlamak, güncellemek ya da tamamen değiştirmek kadar onu hayata geçirecek öğretmenlerin de her anlamda öncelikle "hazırlanmasını" gerektirir. Bu süreçte öğretmenlerin özellikle programlarla getirilen yeniliklerin birer ihtiyaçtan kaynaklandığı ve belli bir amaca hizmet ettiği inancı özellikle benimsetilmelidir. Öğretmenin bu değişime olan inancının yüksekliği programın gereklerini yerine getirmede daha üst düzeyde isteklilik ve verimlilik sağlayabilir.
- Öğretmenler gerek hizmet öncesinde gerekse çeşitli dönemlerde hizmet içinde aldıkları eğitimlerle kazandıkları temel becerileri uygulamaya geçirme konusunda teşvik edici düzenlemelere yer verilebilir.
- Ayrıca her ders programlarının uygulanması için okul ya da birkaç komşu okul düzeyinde "dar bir çevrenin özellikleri ve ihtiyaçları" dikkate alınarak ekip çalışmaları sağlama yoluyla programların bütün yönleri ve daha nitelikli işe koşulması konusunda teknik destek ve rehberlik sağlanmalıdır.
- Yine öğretmenlik mesleğini yerine getirme konusunda öğretmeni geliştirici ve mesleki becerilerinin niteliğini artırıcı çeşitli denetim mekanizmaları devreye sokulmalıdır.
- Öğretmenin yetiştiği eğitim fakültelerinde de hem yeni program değişimlerini hayata geçirme hem de okullardaki uygulamalara cevap verecek nitelikte öğretme-öğrenme yaşantıları işe koşularak öğretmen adaylarının yaparak yaşayarak öğrenmesini sağlayıcı zengin ortamlar halinde düzenlenmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of Educational Situations Related to Effective Citizenship Learning Area Achievements in 5th Grade Social Studies Course: A Case Study

*

Mustafa Yeler-Gürbüz Ocak

BurdurM. Akif Ersoy University-Afyon Kocatepe University

The multi-faceted changes in the individual and social life related to the phenomenon of globalization have made it necessary for all elements of the education system to be changed to meet the needs of the day, in particular the curricula which are the basic elements of the functioning of this system. One of the updated curricula within this scope is the Social Studies Curriculum. Social Studies can be defined broadly as an area that aims with an interdisciplinary understanding to get an individual to gain knowledge and skills in order that s/he can become active in every physical and social environment. "Sosyal Effective Citizenship" has been added for the first time as one of the learning areas that serve this purpose in the Social Studies curriculum renewed by Ministry of National Education (2017). It is foreseen that this learning area, which includes the relations between the state and the individual, rights and responsibilities, will be handled within the framework of constructivist understanding through teaching-learning activities that center the student.

The findings of some studies in the literature on the evaluation of social studies curriculum indicate that the changes made in the curriculum generally do not create the desired result or that these programs cannot be implemented properly. In addition, it was determined that these studies were mainly based on either teachers' or students' opinions or document analysis on Social Studies curriculum. From this point of view, it is seen that the practices in teaching-learning processes are not taken into consideration enough in the literature, and it is considered as an important deficiency. To this end, this study intends to investigate what was done in the teaching-learning process in order to attain the objectives regarding the Active Citizenship learning area in the 5th grade which was included in the Social Studies curriculum for the first time. It also aims to examine the

application processes in the curriculum by observing the features of the activities in the classroom context through providing various data.

This case study was planned and conducted in order to examine the whole process of a course related to a specific learning area within its own unique conditions. Single case design was used to examine the various variables in the process in a holistic way through collecting multiple data on the activities in teaching-learning process of the selected learning area.

The data were collected by course observation, observer opinion, semi-structured interview and document analysis. "Convenient sampling", one of the purposeful sampling methods, was applied in this study. So, the study group was the fifth-grade students of a secondary school where the majority of the students were in medium socioeconomic status in Burdur. There were 17 students, 14 girls and 3 boys, in this class. The data were analyzed in accordance with the characteristics of the data collection tools, and themes were defined.

In terms of teaching methods and techniques regarding the objectives, it was observed that mainly lecturing and question and answer method were used, but they could not be used adequately. Students' active participation could not be achieved, the method-technique selection did not take into account the levels of the objective in terms of target taxonomy, and student-centered activities were not performed.

As for teaching materials, it was revealed that the teacher depended mainly on the textbook, used the blackboard in order that the students can take notes and repeat what they learned, and rarely used the smart board for video display. It was determined that the teacher did not use material in the majority of the activities in the observation form.

The two main dimensions of teaching-learning processes, pre-course and course process themes, were obtained by examining the observers' own anecdotes -apart from the observation form- about the course of instruction during the six-week observation period. The course process theme is divided into sub-themes of teaching methods and techniques, teaching material, time management and communication-interaction. These themes showed that teacher mainly used straight lecturing and question-answer technique, mostly depended on the textbook, get the students write some of the information (regarding the subjects) from question bank books. It was found that the teacher used only question bank books

with summary of the subjects and the blackboard in almost all courses. It was determined that the teacher benefited from the smart board, although rarely.

It was observed that much more time was used in Effective Citizenship learning area activities Effective Citizenship learning area activities, that the majority of the teaching techniques and materials mentioned in the plan were not used, that both the levels of acquisition were not taken into consideration in the selection of methods/materials and there were no diversity, and that the names of the same teaching methods and materials were written in other areas of learning in the annual plan.

The interview with the teacher of the course manifested a dilemma: while the teacher was aware of the fact that her students are in need of materials and games for courses, she was still in tendency to continue the practice of conventional and uniform understanding of teaching methods-techniques and materials.

It was concluded that the examined practices in the teaching-learning process are far from responding both to the vision, goals and principles of the 2018 Social Studies Program and to contemporary educational approaches and practices. In this sense, it was evaluated that despite the changes such as student-centered and cooperative learning, students' active participation and real life-oriented learning especially within the framework of constructivist approach from 2004 on, there is no desired level of change in the practices representing traditional teaching mentality and approaches in teaching-learning processes.

Kaynakça / References

- Açıkgöz, K. (2003). *Aktif öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Adanalı, K. ve Doğanay, A. (2010). Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler öğretiminin alternatif ölçme değerlendirme etkinlikleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 271-292.
- Akpınar, B. ve Gezer, B. (2010). Öğrenen merkezli yeni eğitim yaklaşımlarının öğrenme -öğretme sürecine yansımaları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 1-12.
- Akpınar, M. ve Bilgili, A. S. (2018). Sosyal Bilgiler 6. sınıf öğretim programı, kazanım, beceri ve kavram ilişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1),855-882.

- Akpınar, M. ve Kaymakçı, S. (2012). Ülkemizde Sosyal Bilgiler öğretiminin genel amaçlarına karşılaştırmalı bir bakış. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 605-626.
- Akpınar, M., Çolak, K. ve Yiğit, E.Ö. (2012). Öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yeterliklerine yönelik uygulama öğretmenlerinin görüşleri. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 36, 41-67.
- Algan, S. (2008). İlköğretim 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının ölçme ve değerlendirme ögesinin öğretmen görüşleri açısından incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Arslan, A. ve Demirel, Ö. (2007). İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi yeni öğretim programının değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 175, 198-209.
- Ata, B. (2007). Yeni Sosyal Bilgiler öğretmenliği lisans programının ilköğretim 2005 Sosyal Bilgiler dersi (6, 7. sınıflar) öğretim programı açısından değerlendirilmesi. <http://acikarsiv.gazi.edu.tr/index.php?menu=2&secim=10&YayinBIK=74#>
- Aykaç, N. (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi eğitim-öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22), 46-73.
- Ayva, Ö. (2010). Sosyal Bilgiler dersi öğrenme öğretme süreci ile ilgili öğrenci görüşleri. International Conference on New Trends in Education and Their Implications, <http://www.icone.org/FileUpload/ks59689/File/58.pdf>
- Barr, R. D., Barth, J. L., and Shermis, S. S. (1977). *Defining the social studies*. Arlington, VA: National Council for the Social Studies.
- Bilen, M. (2006). *Plandan uygulamaya öğretim* (6 baskı.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilen, M. (2010). Öğretim ve öğretme yöntemleri. M. Bilen (Ed.). *Eğitimde ilke ve yöntemler*. İçinde (s.227-331). Ankara: Betik yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, (10.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Canerik, H. (2005). Sosyal Bilgiler programı ve öğretimi. Y. Kavak, E. Taşdemirci. (Ed). *Eğitimde Yansımalar VIII. Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu* (14-16 Kasım 2005, Kayseri). s.362-371. Ankara: Sim Matbaası.

- Çalışkan, H. (2010). İlköğretim altıncı ve yedinci sınıflar Sosyal Bilgiler programına ilişkin öğretmen görüşleri, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 35, (377),31-40.
- Çetin, F. (2007). İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. (Meram İlçesi Örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çoban, O., ve Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırılması. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1), 479-505. Doi:http:// dx. doi.org/10.7596/taksad.v7i1.1395
- Çolak, K. (2015). Sosyal bilgiler ile vatandaşlık ve demokrasi eğitimi derslerinde küresel vatandaşlık eğitimi (Yayımlanmamış Doktora tezi). Marmara Üniversitesi.
- Demirel, Ö. (2006). *Öğretimde planlama ve değerlendirme "öğretme sanatı"* (7 b.). Ankara: PegemA Yayıncılık
- Dinç, E. ve Doğan, Y. (2010). İlköğretim ikinci kademe Sosyal Bilgiler öğretim programı ve uygulanması hakkında öğretmen görüşleri. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 17-49.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş Sosyal Bilgiler anlayışı ışığında yeni Sosyal Bilgiler programının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2008). Öğretmen gözüyle yeni Sosyal Bilgiler programı: Adana ilinde bir araştırma. *İlköğretim Online*, 7(2). 468-484.
- Döner, N. (2019). 2018 Sosyal bilgiler programı ortaokul müfredat değişikliği ve öğretmen görüşleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Dumitriu, C. and Dumitru, G. (2014). Achieving citizenship education. a theoretical and experimental approach. *Procedia- Social and Behavioral Sciences* 149, 307– 311
- Ekinci, A. (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının yapılandırmacı yaklaşım bağlamında değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Ersoy, A. F. ve Kaya, E. (2009). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının (2004) uygulama sürecine ilişkin öğrenci görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(1), 71-86.

- Fırat Durdukoca, Ş. (2018). Sınıf öğretmenlerinin Sosyal bilgiler dersi öğretim uygulamaları için öğretim tekniklerinin seçimine yönelik yeterlik algıları ve görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(1), 211-242.
- Genç, K. ve Çelik, H. (2018). Türkiye'deki vatandaşlık eğitiminin branş öğretmenlerinin bakış açılarıyla değerlendirilmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(1), 126-138.
- Gömlüksiz, M. N. ve Bulut, İ. (2006). Yeni Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının uygulamadaki etkililiğinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 12(3), 393-421.
- Gültekin, M., Gürdoğan-Bayır, Ö. ve Göz, N.L (2013). 2004 Sosyal Bilgiler öğretim programında yeni anlayışlar: 1998 öğretim programından farklılıkları açısından bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 24-49.
- Gündoğdu, A. (2010). Okul ve eğitim. *Eğitime Bakış Eğitim Öğretim ve Bilim Araştırmaları Dergisi*, 6(16), 1-2.
- Gürbüz. S. ve Şahin, F. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. (4. Baskı) Ankara: Seçkin Yayınları.
- İkinci, İ. (2018). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık algıları ve vatandaşlık eğitimi ile ilgili düşüncelerinin incelenmesi (Yayımlanmamış Doktora tezi). Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Kabapınar, Y. ve Ataman, M. (2010). İlköğretim Sosyal Bilgiler (4-5. sınıf) programlarındaki ölçme ve değerlendirme yöntemlerine ilişkin öğretmen görüşleri. *İlköğretim Online*, 9(2), 776-791.
- Kalaycıoğlu, E. (2007). İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Karacaoğlu, Ö. ve Acar E. (2010) Yenilenen Programların Uygulanmasında Öğretmenlerin Karşılaştığı Sorunlar. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 45-58.
- Kaya, A. (2008) Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımını uygulayan sınıf öğretmenleri ile bu yaklaşımı uygulamayan dal öğretmenlerinin sınıf yönetimi yaklaşımlarının karşılaştırılması. (Yayımlanmamış Doktora tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Kılıçoğlu, G. (2009). Sosyal bilgiler, dünyada ve ülkemizde gelişimi ve önemi. M. Safran. (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s.4-16). Ankara: Pegem Akademi.

- Kösterelioglu, İ. ve Özen, R. (2015).4. ve 5. sınıf Sosyal bilgiler ders programının eğitim durumu ögesinin değerlendirilmesi. *Bolu örneği. Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(8), 111-126.
- Kuyucu, D. (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. sınıf öğretim programının uygulanmasının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi (Selçuklu İlçesi Örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- MEB (2003). Eğitim öğretim çalışmalarının planlı yürütülmesine ilişkin yönerge. *Tebliğler dergisi*, 2551.
- MEB (2004). *Sosyal Bilgiler 4 ve 5. Sınıf öğretim programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2015). *Sosyal Bilgiler öğretim programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2017). *Sosyal Bilgiler öğretim programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2012). İlköğretim kurumları (İlkokul ve ortaokul) haftalık ders çizelgesi. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 75(2658), 314-316.
- MEB. (2017). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf
- Meydan, A. ve Öztürk, Ç. (2008). Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler öğretiminde uygulanan ölçme değerlendirme yaklaşımına ilişkin görüşleri. *VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*. (2-4 Mayıs 2008). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Miles, M. B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis : an expanded sourcebook*. (2nd Edition). Calif.: SAGE Publications.
- Navarro-Medina, E. and De-Alba-Fernandez, N. (2015). Citizenship Education in the European Curricula. *Procedia- Social and Behavioral Sciences* 197, 45 – 49.
- NCSS (1994). *Expectations of excellence: Curriculum standards for the social studies*. Washington, DC: NCSS.
- NCSS (2012). *Creating Effective Citizens: A Position Statement of National* <http://www.socialstudies.org/sites/default/files/publications/se/6505/650511.html>
- NCSS, (2010). *National Curriculum Standards for Social Studies: A Framework for Teaching, Learning, and Assessment*. Erişim adresi:<https://www.socialstudies.org/advocacy/toolkit>
- Ornstein A.C ve Hunkins, F.P. (2014). Eğitim programı temeller, ilkeler ve sorunlar. T. Babacan (çev.). A. Arı (Ed.), *Program değerlendirme içinde* (s.381-436) Konya: Eğitim Yayınevi.

- Özkan, A. (2016). Status of the usage of active learning and teaching method and techniques by social studies teachers. *Universal Journal of Educational Research* 4(7), 1553-1562.
- Polat, F. (2006). İlköğretim 7.sınıf Sosyal Bilgiler öğretiminde öğretmenlerin kullandıkları yöntemler ve karşılaştıkları sorunlar. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Safran, M. (2011). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. B. Tay ve A. Öcal. (Ed.), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi içinde* (ss.2-18). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sigauke A. T. (2012). Young people, citizenship and citizenship education in Zimbabwe. *International Journal of Educational Development* 32, 214-223.
- Sönmez, V. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2008). *Eğitim felsefesi*. (8. Baskı) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Subaşı, M. ve Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426
- Tanrıseven, I. (2015). Öğretimde planlama. T. Yanpar Yelken ve C. Akay. (Ed.), (2. Baskı). *Öğretim ilke ve yöntemleri içinde* (s.77-108). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Taş, H. ve Kiroğlu, K. (2018). 2017 İlkokul Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *İlköğretim Online*, 17(2), 697-716.
- Tay, B. (2017). 2005 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 Sosyal Bilgiler dersi taslak öğretim programının karşılaştırması. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 8(27), 461-487.
- Turan, S. (2019). 2018 Sosyal bilgiler öğretim programının disiplinlerarası yapısının incelenmesi. *Sosyal Bilgilerde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 166-190.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 24, 543-559.
- Ünal, S. (2012). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarih konularının öğretiminde kullandıkları öğrenci merkezli yöntemlerle ilgili karşılaştıkları sorunlar. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

- Willemse, T. M., Ten Dam, G., Geijssel, F., Van Wessum, L. and Volman, M. (2015). Fostering teachers' professional development for citizenship education. *Teaching and Teacher Education*, 49, 118-127.
- Yanpar, T. (2005). Sosyal Bilgiler dersinde oluşturmacı yaklaşımda öğrencilerin etkinlik dosyalarını yordayan değişkenler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(2), 513-526.
- Yaşar, Ş. (1998). Yapısalcı kuram ve öğretme-öğrenme süreci. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 8(1-2),68-75.
- Yaşar, Ş. (2005). Sosyal Bilgiler programı ve öğretimi. *Eğitimde yansımalar: viii yeni ilköğretim programlarını değerlendirme sempozyumu bildiriler kitabı içinde* (s.329-342). Ankara: Sim Matbaası.
- Yeşil, R. (2006). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sınıf içi öğretme yeterlikleri. (Kırşehir Örneği). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 61-78.
- Yeşiltaş, E. (2006). Sosyal bilgiler fiziki coğrafya konuları öğretiminde araç-gereç kullanımının öğrencilerin başarı düzeylerine etkisi. (Kars ili örneği). (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (2017). *Durum çalışması araştırması*. Çev. İ. Günbayı. (3. Baskı). Ankara: Nobel yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yeler, M. ve Ocak, G. (2021). 5. sınıf sosyal bilgiler etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarına ilişkin eğitim durumlarının incelenmesi: Durum çalışması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(39), 175-222. DOI: 10.26466/opus.834524.